

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA RESTAUROVÁNÍ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

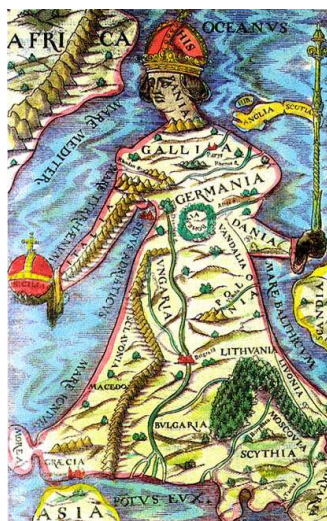
2006

KARINA SOJKOVÁ

UNIVERZITA PARDUBICE FAKULTA RESTAUROVÁNÍ

***Kniha *Itinerarium Ssacrae Scripturae, to gest Putowánj swatých...M.*
Heinricha Buntinga, Faráře w Grunově
1592***

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor práce: Karina Sojková

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Kaše

2006

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem k práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst.1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Universitní knihovně University Pardubice (pobočka FR Litomyšl)

V Pardubicích dne

.....
Karina Sojková

Poděkování patří zejména vedoucímu této bakalářské práce, Mgr. Jiřímu Kaše za pomoc a odborné konzultace. Dále pak PhDr. Milanu Skřivánkovi, za pomoc při překladu latinských textů. V neposlední řadě děkuji Mgr. Marii Koldínské, PhD. a Bc. Josefu Kremlovi.

Abstrakt

Tato teoretická bakalářská práce se věnuje rozboru knihy *Itinerarium Sacrae Scripturae, to gest Putowánj Swatých* od německého theologa a historika Henricha Buntinga, z roku 1592. Vzhledem k tomu, že se jedná se o výjimečné nábožensko-topografické dílo, je práce zaměřena zvláště na jeho kodikologický popis s porovnáním s jinými tisky stejného exempláře. Zvláště stojí popisy ilustrací (grafických listů), kterými je celá kniha doprovázena. Do obsahu textu práce je zahrnut výčet osob, které jsou spojeny se vznikem díla. Je to především autor původního německého vydání z roku 1588, Henrich Bunting. Dále autor českého překladu a vydání, z roku 1592, Daniel Adam z Veleslavína a Karel starší ze Žerotína, kterému je české vydání knihy dedikováno. Práce obsahuje i informace o obsahu díla a popis vyobrazení Nebeského Jeruzaléma.

Abstract

This theoretical bachelor thesis deals with *Itinerarium Sacrae Scripturae to gest Putowánj Swatých* by a German author Henrich Bunting, originating in 1592. For the *Itinerarium* is an incredibly famous theological and historical work, this paper brings a typographical analysis and description of illustrations (graphic prints). Moreover, it shows a comparison of this particular exemplar of *Itinerarium* with other prints of the same book. Next to this, there are passages about people connected to this book. Firstly, Henrich Bunting, author of original edition from 1586 and secondly, author of Czech translation and edition Daniel Adam z Veleslavina. It also includes a capture about Karel starší ze Žerotína, patron of *Itinerarium*. Finally, it brings an analysis of an illustration and description of *Jeruzalem*.

Seznam použitých symbolů a zkratek

tzv.- tak zvaný

str. - strana

tj. - to je

aj. - a jiné

př. n. l. - před naším letopočtem

např. - na příklad

sign. - signatura

mj. - mimo jiné

cm- centimetr

př.č.- přírůstkové číslo

r - recto

v - verso

f - folio

M - museum

KNM - Knihovna Národního musea

NM - Národní museum

KHD- Katedra hospodářských dějin

PNP- Památník národního písemnictví

NK- Národní knihovna

KMS- Klub moravských skladatelů

MZK- Moravská zemská knihovna

KSU- Knihovna školského úřadu

SOA - Státní oblastní archiv

^{1,2,3...} - odkaz na poznámkový aparát

obr.č.1, obr.č.2,... - odkaz na obrazovou přílohu

Obsah

Abstrakt	
Seznam použitých zkratk	
1. Úvod	1
2. Identifikace díla	2
3. Kodikologický popis díla	3
3.1. Typologický popis knižní vazby	3-4
3.2. Typologický popis knižního bloku	5-6
3.3. Typografický popis	7-8
3.4. Grafická výzdoba	9-10
3.5. Typologický popis ilustrací (grafických listů)	11-15
3.6. Porovnání s tisky stejných exemplářů	16-22
4. Autor díla a jeho českého vydání	23
4.1. Henrich Bunting	23
4.2. Daniel Adam z Veleslavína	24-25
4.3. Karel ze Žerotína	26-28
4.4. Zásah Daniela Adama z Veleslavína do původní verze Henricha Buntinga	29-31
5. Vznik českého vydání	32
5.1. Tiskárna Daniela Adama z Veleslavína	32-33
6. Obsah díla a jeho porovnání s obsahem Starého a Nového zákona	34-36
6.1. Popis a zpodobení města Jeruzaléma v knize	37-39
Závěr	40-42
Poznámkový aparát	
Použitá literatura	
Požité prameny	
Textové přílohy	
Obrazová příloha	
Údaje pro knihovnickou databázy	

1. Úvod

Cílem této práce je rozbor knihy *Itinerarium Sacrae Scripturae, to gest Putowánj Swatých*. Jedná se o významné dílo náboženského charakteru s topografickými prvky. Tato práce je zaměřena zejména na kodikologický popis, tj. typologický popis knižní vazby, knižního bloku a typografický rozbor textu. Text *Itineraria* je doprovázen mnoha iniciálami, vinětami a vlysy, které jsou popsány v kapitole o grafické výzdobě knihy. Dále v knize *Itinerarium* najdeme devět dvoustránkových a jednostránkových ilustrací map s prvky horopisného charakteru. Jedná se o výjimečné vyobrazení částí Země, zejména Palestiny a blízkého okolí technikou dřevořezu a mědirytu. Popisu těchto grafických listů je věnována zvláštní kapitola v této práci.

K snazšímu řešení problematiky renesanční typologie tohoto tisku, je dílo porovnáno s tisky stejného exempláře dvou českých vydání. Jedná se o knihy z let 1592 a 1610, které jsou uloženy v oddělení starých tisků Národní knihovny České republiky (Klementinum) a Knihovny Národního Muzea.

Další část této práce je věnována osobám, které se podílely na vzniku díla. Autorem původního vydání knihy je německý historik, theolog a pastor Henrich Bunting. Poprvé vyšlo v německém jazyce v Hanoveru, roku 1588. Autorem českého překladu se stal Daniel Adam z Veleslavína a dílo pak vydal roku 1592 v Praze. V kapitole, věnující se vzniku českého vydání, je pak popsán zásah Daniela Adama do původního německého vydání Henricha Buntinga. Další významnou osobou, která je s knihou *Itinerarium* úzce spjata, je Karel ze Žerotína. České vydání je dedikováno jeho osobě a je mu věnována první předmluva, napsaná Danielem Adamem z Veleslavína. K druhému českému vydání, rovněž péčí Daniela Adama, došlo roku 1610 a obohaceno bylo ještě o další dva texty: *Wypsánj města Jeruzaléma y předměstj geho* a *Historii židowskou*. Další kapitola práce se věnuje tiskárně Daniela Adama z Veleslavína, kde došlo k tisku textu knihy a vypsání její krátké historie.

Závěrečná kapitola práce je zaměřena na obsah díla a jeho porovnání s obsahem Starého a Nového zákona. Obsahuje i popis Nebeského Jeruzaléma, jak je vyobrazen v knize *Itinerarium*.

2. Identifikace díla

Přesný netranskriptovaný název:

ITINERARIUM SACRAE SCRIPTURAE: To gest: PUTOWÁNJ SWATÝCH

Na wssecku Swatau Bibli obojího Zákona, rozdělené na dvě knihy. Prvnj kniha zawjrá w sobě wssecka Putowánj a cesty Swatých a Bohu milých Otcůw, Patriarchůw, Králůw, Knížat, Prorokůw a některých pobožných lidj, spočítané na mjle obyčejně Německé a České / s wypsánjm Zemj, Kragin, Měst, Řek a wod, Hor y vdolj / o nichž se w Pjsmě zmjnká činj / a wlátnjm wyloženjím słow aneb gmén gegich Židowských y Řeckých, mjsty y s doloženjím smysłu Duchownjho. Nazad přidáno gest Wyswětlenj na Knihu Jozue a Roz:dělenj aneb rizłosowánj Země Swaté mezy Dwanástero Pokole:nj Jzraelské. A giný Traktát o Mincých a Měrách, kteréž se w Pjsnjch Swatých připomjnagi / To wssecko wydá:no w gazyku Německém, od M. Henricha Buntinga Faráře w Grunowě:A nynj w Českém, od M. Damyele Adama z Weleslawjna. / Léta Páně M.D.XCII.

(ITINERARIUM SACRAE SCRIPTURAE: To jest: Putování svatých na všecku svatou Bibli obou zákonů, rozdělené na dvě knihy. První kniha v sobě uzavírá všechna putování a cesty svatých a bohu milých otců, patriarchů, králů, knížat, proroků a některých pobožných lidí, spočítané na míle obyčejně německé a české/s vypsáním zemí, krajin, měst, řek a vod, hor i údolí/o nichž se v Písmě zmínka činí/a vlastním vyložením slov aneb jmen jejich židovských i řeckých, místy i s doložením smyslu duchovního. Nazad přidáno jest vysvětlení na knihu Jozue a rozdělení aneb rozlosování země Svaté mezi dvanáctero pokolení Izraelské. A jiný traktát o mincích a měrách, kteréž se v Písních svatých připomínají/To všecko vydáno v jazyku německém od M. Henricha Buntinga faráře v Grunově: A nyní v českém, od M. Daniela Adama z Veleslavina./Léta páně MDXCII [1952])

Místo vydání: Staré Město Pražské

Rok vydání: M.D.XCII. (1592)

Signatura: C2 55 (přírůstkové číslo 68/99)

Jazyk: český

Místo uložení: ČESKÉ MUZEUM STŘÍBRA

Barborská 28 – Hrádek

284 01 Kutná Hora

3. Kodikologický popis knihy

3.1. Typologický popis knižní vazby

Typologie renesanční knižní vazby je úzce spjata s vynálezem knihtisku a jeho rozšířením v druhé polovině 15. století. Knižní blok i vazba jsou řešeny s ohledem na obsah knihy, s nímž mají tvořit jednotný celek. Jemu pak odpovídá i výtvarná výzdoba a volba materiálů. Charakteristické znaky lze najít už v celkovém vzhledu a tvaru knižního bloku. Na rozdíl od gotické knihy, která bývá hranatá a mohutná, je renesanční svazek lehčí a technicky dokonalejší. Hřbet knihy je zakulacen a vnější ořízka vhloubena. Začínají zde převažovat relativně levné a rychlé výzdobné techniky usňových pokryvů. Produkce knih se zvyšovala, což vyžadovalo i úspornější techniku výzdoby, a tou byl právě slepotisk. Tento typ středoevropské vazby se ustaluje ve 40. a 50. letech 16. století.¹

Vazba knihy *Itinerarium Sacrae Scripturae, to gest Putovánj Swatých* (dále jen *Itinerarium*) je z konce 16. století a vykazuje tak všechny již zmíněné prvky renesanční vazby.^{obr.č.2,3} Jde o nasazovanou vazbu s celokoženým pokryvem ze světle hnědé, mořené vepřovicové usně. Zdobí ji bohatá slepotisková výzdoba s rámcovou kompozicí, tvořenou kombinací linek a válečků. Kompozice výzdoby je příčně a podélně symetrická. Rámce jsou postaveny na výšku a kladeny soustředně od vnějšího okraje desky. Střední pole tvoří šest linek různé síly a dvě řady protínajících se obloučků s nasazenými palmetami. Další rámce jsou od sebe vždy odděleny třemi linkami, z nichž střední je vždy silnější. Druhý rámeček vykazuje vegetabilní prvky s motivem vinné révy. Nad vrchním i spodním okrajem druhého rámce jsou dva prázdné nápisové štítky, kam knihvazači obvykle umísťovali datum vydání knihy nebo její název. Třetí rámeček je nositelem medailonů, řazených nad sebou. Mezi nimi jsou motivy rostlinných úponků. V medailónech se objevují v pravidelném pořadí hlavy třech osobností. S největší pravděpodobností se může jednat o zpodobení reformátorů, humanistů nebo králů². Okrajový, válečkový motiv je opět tvořen ornamentálním motivem z obloučků a palmet, stejně jako u rámce prvního, ale ve větší velikosti.

Rohy okrajového rámce uzavírají čtvercové plotny s linkami tlačnými do kříže.^{obr.č.7,8} Hřbet knihy je bez titulu, zdobí ho pouze jednoduché linky kolem vazů, vnější drážky a po jedné lince u hlavy a paty knihy.

Pokryv je lepen klijem na dřevěné bukové desky, které jsou svou sílou a tvarem podřízeny tvaru a hmotnosti knižního bloku. Hrany desek jsou na vnitřní straně zkoseny, takže se jejich okraje zužují a zjemňují. Zkosení, tzv. hranění, je z technických důvodů i u vnější drážky knihy, což umožňuje její snazší otvírání. V deskách, u vnější drážky, jsou vhloubeny čtyři žlábků se dvěma otvory pro uchycení vazů. U přední ořízky vrchní desky jsou dva menší otvory pro snazší zapnutí háčkových spon. Spodní deska má u přední ořízky dva žlábků, do kterých byly přichyceny dva usňové řemínky se sponami.^{obr.č.6}

Pokud je kniha opatřena deskami dřevěnými (lepenkové desky se objevují koncem 16. století)³, je knižní korpus vždy opatřen mosaznými háčkovými sponami. Mají tak nejen funkci ochrannou, ale zároveň i ozdobnou. Štítky spon s kolíčkovými záchytkami jsou čepelovitého tvaru⁴ a k vrchní desce byly připevněny dvěma mosaznými hřebíčky. Ze spodní desky byly vedeny na usňových řemínkách dvě spony, které se bohužel nedochovaly.

3.2. Typologický popis knižního bloku

Šestnácté století je obdobím, v němž vznikla nová knižní struktura a typologie, trvající v podstatě dodnes. Na rozdíl od rukopisné knihy gotické je zde nejen nové použití materiálů na knižní vazbě, ale je to především tisk na papírové podložce. První papírný vznikly v Čechách a na Moravě na sklonku 15. a na začátku 16. století. Tisklo se ale i na papír dovážený.⁵ K určování původu nabízejí papíry pomůcku, tzv. filigrány.⁶

Kniha *Itinerarium*, je tištěna na ručním papíru. Bohužel papír není opatřen filigrány, aby nám tak mohl podat informaci o svém původu. Tyto znaky se objevují pouze u prvního volného listu první předšedky a u rukopisného listu, které byly doplněny až v 19. století.

Celý svazek obsahuje 397 folií, paginace je neúplná. První kniha obsahuje 291 folií. Číslování stran je od folia 10, kde začíná předmluva Henricha Buntinga a končí stranou 530. Následuje nečíslované registrum (folio 274-291). V první knize chybí strany 5, 6, 53, 54, 55, 56, 89, 90, 383, 384, 385, 386. Druhá kniha obsahuje 105 folií. Paginace stran začíná hned za druhým titulním listem číslem 3 a končí číslem 193. Následuje registrum druhé knihy (folio 388-397). V druhé knize chybí strany 81, 82, 95, 96, 97, 98. Knižní blok má rozměry 308×200×64 mm.

Podle katalogizačních pravidel moderní knihy můžeme formát tisku Buntingova cestopisu označit za kvartový (4°)⁷. Pro tvůrce knihy však nebyla směrodatná tato míra metrická, ale podobně jako u rukopisů to byl způsob skládání tiskového archu. Arch tedy obsahoval osm tiskových stran, byl přeložen na dvakrát a vznikl tak kvart o čtyřech listech. Listy byly poté vyskládány do složek, kterých je v knize 65. Součástí knižního bloku je soubor 12 grafických listů – map. Některé z nich byly do bloku vlepeny na křídélka z ručního papíru až po ušití bloku. Jedná se zejména o mapy jednolistové.

Knižní blok je ušit na čtyři dvojité motouzy lněnou nití.^{obr.č.4} Ušití složek je nepravidelné. Knihvazač se pravděpodobně neřídil žádným pravidlem. Některé složky jsou zcela prošíty, jindy je šití tzv. „ob složku“.⁸

Ušitý knižní blok je pak upevněn k dřevěným bukovým deskám. Motouzy jsou zapuštěny do žlábků a provlečeny kruhovými otvory v deskách a následně zajištěny dřevěnými kolíčky.^{obr.č.5} Hřbet byl po ušití zaklizen kostním kliehem a přelepen druhotně použitými pergamenovými proužky z neidentifikovatelného rukopisu. Kapitáلكové vazy zde chybí.

Po nasazení desek na knižní blok a potažení usní ještě knihař přistoupil k vylepení přídeští prvními listy předsádek.

3.3. Typografický popis knihy *Itinerarium Sacrae Scripturae*

Renesanční éra přinesla také nové pojetí typografie knih, její výzdoby a pojetí vůbec.

V oblasti knihtisku, literatury a knižního umění došlo k rozšíření humanismu a renesance až v 16. století. Výtvarné umění té doby čerpalo ze vzorů klasického starověku. Renesanční knihtisk mohl těmto tendencím a cílům nabídnout své prostředky rychlého a kapacitního šíření. Teprve renesanci vděčí kniha za podobu a výtvarnou úpravu, která je hodna tehdy moderního knihtiskařského umění a je příkladnou ukázkou možností a předností tisku.⁹ Rukopisná kniha měla sice zdobený začátek, ale její původci neměli důvod ji propagovat, omezovala se pouze na graficky nevýrazný incipit.¹⁰ Jakmile se vžila a rozšířila tištěná kniha, prodávala se většinou nevázaná, a proto na sebe musela upozornit svou první tištěnou stranou. Tak vznikla provždy už nepostradatelná součást knihy, titulní list. Jeho grafická podoba se pak postupem doby propracovávala k optické dokonalosti.¹¹

Na titulním listu *Itineraria* najdeme základní údaje o názvu, zkráceném obsahu celé knihy, autoru, autoru překladu, místě vydání a datu vydání. Tisk prvního titulního listu má trojúhelníkový tvar, což je způsobeno tím, že sazba v každém řádku je o něco zkrácena a písmo se postupně zmenšuje (zkracující se, mizející sazba). Působivost textu je výrazně podtržena kontrastem černého a červeného tisku.^{obr.č.1} V této době používali tiskaři jasnou rumělkou, která sloužila nejen k dekoraci a oživení titulních stran, ale také jako barva funkční, která v textu opticky rozlišovala pasáže a údaje různých kategorií¹². V *Itinerariu* se ovšem s červenou barvou setkáváme pouze u titulních listů První a Druhé knihy.

První řádky titulu zvýrazňuje sazba z většího typografického písma, a jak bývalo zvykem u latinských textů, bylo tak učiněno majuskulním latinským písmem, tzv. kurzívní antikvou. Následoval dřevořezovou technikou provedený český název (Putowánj Swatých), v červené barvě s bohatou ornamentální dekorací. Český text titulního listu je tištěn tzv. gotikou. Stejně řešen je i druhý titulní list, který však obsahuje jen informace o obsahu druhé knihy.

Vlastní text *Itineraria* je psán česky, tzv. bratrským diakritickým pravopisem, který tiskaři Danielu Adamovi z Veleslavína nebyl neznámý. Místo dnešního *i* je používáno *j*.

Dnešní *v* je psáno jako *w*, *u* jako *v*, *s* je psáno jako *ſ*, *š* jako *ſſ*, *j* jako *g*. Naopak již podle dnešního pravopisu jsou psány dříve spřežkové hlásky, např. *ř*, *ž*, *č*. Dnešní „*y*“ a „*ý*“ po tvrdých souhláskách jsou většinou tištěny také jako dnes. Český text byl psán gotikou, latinský text kurzívní antikvou. V knize je užito různých velikostí písma, podle důležitosti a potřeb tiskaře.

Zrcadlo sazby je obdélníkové, jedno sloupcové (rozměr sazby je 230 × 130 mm). Po vnějších stranách textu je úzký sloupec s poznámkami (odkazy na bibli, šířka sloupce je 19 mm). Rozdílnou sazbu mají registry. Ty jsou řešeny do dvou sloupců (širokých 62 mm). Na počátku každé kapitoly je krátký text trojúhelníkového tvaru. Má sestupnou tendenci od největší velikosti písma po nejmenší a každý řádek je o něco zkrácen. Stejně tak tiskař řešil i konce kapitol.

Stránkování je provedeno arabskými číslicemi na vnějších horních rozích listů. Číslování první knihy začíná číslem 1 od první strany předmluvy autora knihy Henricha Buntinga (Prvních deset listů je nečíslováno. Jedná se o předmluvu Daniela Adama z Veleslavína Karlu mladšímu z Žerotína). Končí stranou 530 a následuje nečíslovaný registr první knihy. Číslování druhé knihy začíná za titulním listem stranou 3 a končí stranou 193. Opět následuje registr.

Signatury, které napomáhaly knihvazačům jako kontrola při řazení listů, jsou na středu dolního okraje stránky. Jsou označeny jedním velkým a dalšími malými písmeny, užitými tradičně jako římské číslice. Tištěny jsou vždy na lícové straně čtyř prvních listů složky. Stránkové kustody jsou vždy v dolním pravém rohu listu a označují, kterým slovem bude začínat text na následující straně.

Ve středu každého lichého listu, nad textem, se opakuje slovo *Putovánj*. U sudého listu pak zkrácený název kapitoly (např. *S.Patriarchůw, Králůw Egyptských, Pána Jezu Krysta* atd.). Výjimkou jsou předmluvy a registry, zde je na rektu¹³ i versu¹⁴ strany vždy jen slovo *Předmluva* nebo *Registrum*.

3.4. Grafická výzdoba

Grafická výzdoba knihy je velmi rozmanitá. Bylo použito zejména dřevořezové techniky. Technika mědirytu byla užita pouze u dvou grafických listů, Panny jako Evropy a Paegase jako Asie (mapy budou popsány ve zvláštní kapitole). Bohužel nevíme, jestli byly dřevořezové výzdobné štočky, které jsou v knize použity, původní. Podle dochovaných pramenů o vybavení tiskárny Daniela Adama z Veleslavína víme, že pro tisk používal nejen štočků „zdeděných“ po Melantrichovi, ale skupoval je i z jiných tiskáren domácích i zahraničních. Výjimkou nebyla ani výroba štočků nových, určených konkrétně pro daný typ tisku. Dřevořez vládl české knižní ilustraci po celé 16. století jakožto grafická technika sourodá s knihtiskem (tisk z výšky).¹⁵

Nejčastější grafickou výzdobou *Itineraria* jsou dřevořezné iniciály. Mají různou velikost a to podle toho, ve které části textu se objevují. Osmiřádkové, a tedy největší, uvádějí vždy novou kapitolu. Menší, pěti a třířádkové se objevují různě v textu podle jeho důležitosti. Každá iniciála je bohatě zdobena jemnými rozvilinami. Objevují se zde dva typy, plné a konturové. Výjimkou nejsou ani jednoduché dvouřádkové verzálky bez větší výzdoby.

Každý počátek kapitoly uvádí obdélníkový vlys, komponovaný na šířku sazby (13 cm). V knize je možno najít více typů těchto dřevořezných rámců s rostlinnými i zvířecími motivy, s bohatými zavíjenými ornamenty, girlandami a rozvilinami. Velmi častý je motiv květů, hlavy psí a lví, hlavy putto a mužské z profilu (viz obrazová příloha). Střídají se zde opět dva typy vlysů, ohraničený linkou a volný, bez rámce.

Konce kapitol zdobí velké množství rozličných vinět. Najdeme zde jak jednoduché maureskní viněty, tak i složitě komponované do rozvilin s rostlinnými i zvířecími motivy. Často se zde objevuje viněta s okřídlenou hlavou putti v rámci s rozvilinami a dvěma orlíma hlavama po stranách. První knihu uzavírá větší viněta s maskaronem v rozvilinovém rámci, kde je po obou stranách lví hlava z profilu. Druhou knihu uzavírá viněta jako maureska do tvaru hroznu.

Dalším druhem výzdoby tisku jsou tiskařská znaménka. Různě nepravidelně komponované lístky, žaludy, hvězdičky a ukazující ruce.

Na odvrácené straně titulního listu najdeme znak pana Karla staršího ze Žerotína. Úvod druhé knihy zdobí signet Daniela Adama z Veleslavína. U obou listů se jedná o techniku dřevořezu. Znak pana Karla staršího ze Žerotína nese v oválné vavřínové kartuši se stuhami zpodobením kolčí přilbice s klenotem (korunou), bohatě orámovanou rozvilinami jako přikryvadly. Pod ní je umístěn štít s rostoucím lvem s korunou na třech pahorcích. Nad přilbicí najdeme nápis ve stuze : *CAROL BARD A ŽEROTINA*¹⁶. Po levé a pravé straně kartuše jsou dva ornamentální pásy z typografických znamének, které celý výjev uzavírají do obdélníkového tvaru. Nad znakem je latinský majuskulní nápis *INSIGNIA ILLVSTRIS ET PERANTIQVAE FAMILIAE BARONVM a ZIEROTINA*¹⁷. Pod ním pak minuskulním písmem *Vt Regum diadema decus, Rexque ipse ferarum Stemma LEO exornat gens ZIEROTINA tuum: Sic ZIEROTINAM unus gentem supereminet omnem CAROLVS, et belli magnus et arte togae.*¹⁸ Podepsáno *Petrus Capella eb Elbing.*¹⁹

Signet Daniela Adama z Veleslavína je koncipován podobně jako znak Žerotínův. V oválné vavřínové kartuši se stuhou je umístěna okřídlená kolčí přilbice se šesticípu hvězdou. Na ní pak spočívají bohatě zdobená přikryvadla, tvořená složitými rozvilinami. Přilbice drží štít s vyobrazením pegase, který je otočený na pravou stranu. Po pravé a levé straně jsou počáteční písmena Veleslavínova jména. Po pravé straně *DA* (Danyle Adama), po levé pak *ZW* (z Weleslawjna). Nad znakem je umístěn dřevořezný vlys a krátký text: *Wytláčeno w Starém Městě Pražském / v M. Danyele Adama z Weleslawjna.* Pod znakem pak datace: *Léta Páně M.D.XCII.*

3.5. Typologický popis grafických listů

Knihy obsahuje devět dvoustránkových grafických listů, dva jsou jednostránkové. Jeden grafický list, s vyobrazením Jeruzaléma v knize chybí. Hlavní grafickou technikou u výzdoby *Itineraria* je dřevorez. Výjimku tvoří listy se zpodobněním Evropy jako ženy a Asie jako Paegase, ty jsou provedeny technikou mědirytu. Všechny grafické listy (kromě mědirytů) jsou komponovány do obdélníkového rámce, tvořeného jednou nebo dvěma linkami. Ke každému listu přísluší doprovodný text, který čtenáři vysvětluje, co je v listech obsaženo a další zkrácený popis vyobrazení nad rámcem listu. Všechny grafické listy obsahuje první kniha, kromě dvou, které nalézáme v knize druhé.

Mapy lze rozdělit do čtyř skupin, na alegorické, polocelky, konkrétní kraje a zvlášť stojí zpodobnění Jeruzaléma. Grafické listy s vyobrazením ženy Evropy, Paegase jako Asie a svět ve tvaru tzv. *dětelového* (dále jetelového) listu jsou alegorické. Pracují s dostupnými geodetickými údaji pouze rámcově ve službách symbolického záměru. Polocelky znázorňují kontinenty, jejich vzájemné postavení a také postavení zemí. Jde konkrétně o mapu s vyobrazením Evropy, Afriky a Asie a o mapu, kde je Afrika samostatně. Další skupinou map jsou ty, kde jsou zvlášť zachyceny konkrétní kraje jako *Galilaea*, *Indiaea*, dále Severní Egypt a mapa s částí Malé Asie, částí jižní Evropy a severní Afriky. Ke geodetické věrohodnosti poměrů se nelze vyjadřovat. Přesnost vyobrazení se zvyšuje s detailnějším náhledem na konkrétní kraje. Zvlášť stojí vyobrazení Jeruzaléma, kde se jedná o kombinaci mezi záznamem geodetickým a vedutou.

Vodopis je na grafických listech zobrazen hustou šrafurou a moře naznačeno vlnami. Horopis je proveden schematickým zobrazením významných kopců a hor, pouště klikatou šrafurou. Významná sídla jsou zachycena pomocí drobných siluet příslušného města do jisté míry schematických.

Všechny mapy jsou orientovány severojižně. Sever je tedy nahoře, stejně jako na mapách moderních.

První, tzv. *Tabule*²⁰ znázorňuje svět jako bylinu jetel. Autor tak nechal svět zpodobnit na počest města Hannoveru, který nese jetel ve svém znaku. Grafický list je proveden technikou dřevořezu. Ve středu byliny, v kruhu, je zjednodušené zpodobení města Jeruzaléma. Od kruhu pak vedou na tři strany listy jetele. Každý z listů znázorňuje jeden ze světadílů: Evropu, Asii a Afriku. Asie je umístěna vpravo a nese v sobě země, jako jsou *MESOPOTAMIA*, *ARABIA*, *PERSIA*, *ARMENIA*,... a zjednodušené zpodobení měst *Nininue*, *Rages*, *Babilon*,... V levé části je vyobrazena Evropa s jejími částmi jako *ITALIA*, *VNGARIA*, *BOHEMIA*,... a města (*Roma*,...). V třetí, spodní části je znázorněna Afrika (*LYBIA*, *AETHIOPHIA*,...) s městy (*Cyrene*, *Alexandriae*,...) . V levé dolní části můžeme vidět zpodobení části Ameriky neboli *Nowého Swěta*. Ve vrchní části najdeme ostrovy *ANGLIA* a *SVECIA DANIA*. Zbytek plochy je zaplněn šrafurou, naznačující vlny jako hladinu oceánu kolem Země se stylizovanými vodními živočichy a rytinou lodí. Nad celým rámcem je nápis *Tabule wsseho okrsslku Zemského spůsobu listu dětelowého*.^{obr.č.9}

Druhá *Tabule* znázorňuje, oproti první tabuli, reálné položení tří světadílů, Afriky, Evropy a Asie. Opět se jedná o dřevořez, řešený do obdélníku a orámovaný dvěma linkami. V pravém horním rohu (levý chybí) dvojlistu paginace.²¹ Nad rámcem je nápis, z části nečitelný. Na levé straně dvojlistu latinsky, majuskulní antikvou ..*MOGRAPHIA*, na pravé straně dvojlistu česky, minuskulní gotikou *Wlastnj a opravdowý spůsob wsseho okrsslku Země y Moře*.^{obr.č.10}

Třetí grafický list zpodobuje Evropu jako ležící ženu²². Jedná se o alegorickou mapu. Provedena je technikou mědirytu, bez rámce a bez paginace. Žena je v dobovém renesančním oděvu. Na hlavě má korunu (*HISPANIA*, *NAVARRIA*, *ARAGONIA*) a její límec zpodobuje *MONTES PYRENEI*. Na hrudi je znázorněno město *PARIS* a země *GALIA*. Límec je orámován pohořím *ALPES*. Její levá ruka svírá žezlo a nese země *DANIA*, *HOLSATIA* a město *SAXONICA*. Pravá ruka je *ITALIA WELSCHLANDT* se značením měst *ROMA* a *NEAPOLI*. Její pravá ruka drží královské jablko – *SICILIA*. Na její hrudi jsou pak země *GERMANIA*, *SWEVIA* a

město *Francofort*. V samém srdci je umístěna Česká země, tedy *BOHEMIA* s městem *Praga* (... *gest gako řetěz, kterýž by Panna Europa na hrdle měla / a Český les, y sewssjm Králowstwjm Czským, gest gako zlatý groš / aneb gako něgaký okrauhlý klénat a zápona / na řetěze Reinského zawěssená, skrze řeku Meyn a Černý les, gako zlatau aneb hedwábnau ssňůrku...*)²³

Nad srdcem pak *MEGAPOLIS*, pod ním *VIENNA*. Na sukni najdeme *LITHVANII*, *WALACHII*, *TRANSSYLVANII*, *ALBANII*, *POLONII* a další. Na celou délku sukně se táhne řeka *Danubius* a pohoří *MONS ALBANVS*. Na cípu sukně doslova visí *PELOPONESVS* a *Sparta*. Ve spodní části mědirytiny je moře označené jako *MARE MEDI TERRANEVM* a ostrovy *SARDINIA*, *MALTA* a *Corsica*. V levém dolním rohu je část Afriky, označené jako *AFRICA PARS* a *MAVRITANIA*. V levé horní části pak ostrovy *IRLAND (HIBERNIA)* a *ANGLIA*, *SCOTIA* s městem *LONDINVM*, *DANIA*. Po jejím levém boku se pak nachází *OCEANVS GERMANICUS* a *MARE SARMATICVM*.^{obr.č.11}

Čtvrtý grafický list znázorňuje Asii jako Paegase a opět se jedná o alegorickou mapu. Jde, stejně jako u vyobrazení ženy – Evropy, o techniku mědirytny bez rámce a bez paginace. Hlava koně nese označení *ASIA MINOR* a najdeme zede *ARMENII CILICII* (město *Tarfus*). Krk zpodobuje *SYRII*, *PHAENICII* a řeky *EuphratesFluius* a *TigrisFluius*. Přední nohy nesou *ARABII*. Tělo koně zpodobuje *ASII MAIOR*, se zeměmi *PERSIA* a *INDIA (ORIENTALIS, EXTRA GANGEM, MERIDIONALIS)*. Křídla Paegase jsou zeměmi *SCYTHIA* a *TARTARIA*. Po celém těle koně najdeme malá vyobrazení měst. U hlavy koně leží část *EVROPY*, *ALBANIE* a *GRECIA*. U předních nohou je část severní Afriky. Kolem těla koně je moře (*MARE MEDI TERRANEVM*, *MARE CASPIVM*, *MARE SCHYTCVM*,...), a oceány *OCEANVS INDICVS* a *OCEANVS ORIENTALIS*. Opět zde můžeme najít zpodobení mořských, smyšlených živočichů a rytiny lodí.^{obr.č.12}

Pátý grafický list zpodobuje Afriku a země, které v ní ležely a leží. Názvy zemí jsou psány v latinském jazyku, majuskulní latinkou. Některé země jsou pak přeloženy do českého jazyka a tištěny minuskulní gotikou. Vodopis i horopis je shodný s ostatními grafickými listy. Nad rámcem, ve středu dvojlistu je název listu (*Affrika třetj djl oksslku zemského. SEPTENTRIO Půlnocy.*) V levém a pravém horním rohu najdeme paginaci²⁴.

Na levém okraji listu, vprostřed za rámcem je nápis *OCCIDENS. Západ*. Na dolním okraji *MERIDIE Poledne* a na pravém okraji pak *ORIENS. Wýchod*. Výrazným prvkem dřevořezného rámce je rytina lodi v levé dolní části dvojlistu.^{obr.č.13}

Šestý grafický list v sobě nese detailnější zobrazení Palestiny s iluzivním vyobrazením města Jeruzaléma a okolními městy.^{obr.č.14} Celou mapou se táhne řeka *Jordán* a dominantní je i *Hora Tábor*. V levé horní části mapy je latinský a český nápis *MARE MEDITER RANEVM Prostředzemnj moře Swěta*. Opět zde můžeme najít označení světových stran. Na horním okraji *Půlnocy*, ve středu levého okraje, za rámcem, *Západ*, ve středu spodního okraje *Poledne* a ve středu pravého okraje *Wýchod*. V pravém horním rohu je umístěna paginace²⁵.

Sedmá *Tabule* opět nese vyobrazení Palestiny a jejího nejbližšího okolí, ale ve větším měřítku, než u mapy předchozí. Nese země *ARABIA, MARIA, GALIAEA a INDIAEA*. Arábii od ostatních zemí odděluje pohoří nazvané zde jako *Hory Abarim*. Najdeme zde i *Moře Mrtvé, Moře Galilegské* a řeku *Jordán*. Jednu třetinu mapy zaujímá *Prostředzemnj mořr Swěta, ginák veliké*. Na horním okraji, ve středu listu je nápis *Půlnocy*, nad rámcem pak *Tabule a wymalovánj země Swaté*.^{obr.č.15} V pravém horním rohu je umístěna paginace.²⁶

Osmá mapa nám ukazuje část Palestiny a Egypta. Jedná se o pohled téměř shodný s pohledy na Jeruzalém jako u mapy předchozí. Pohled na zemi je však posunut jižněji a zachycuje část Egypta a Arábie. Město Jeruzalém je umístěno v pravém horním rohu

ilustrace.^{obr.č.16} Nad rámcem, ve středu listu je český nápis *Cesta Synůw Izraelských z Egypta*, pravém horním rohu je umístěna paginace.²⁷

Následuje grafický list se zpodoběním Jeruzaléma.^{obr.č.17} Tomuto listu a jeho doprovodnému textu se bude věnovat zvláštní kapitola (viz. 6.1.). Kniha *Itinerarium* ve své původní podobě nesla, dnes již ztracený, pohled na Šalamounův chrám. Ten bude také popsán v již zmíněné kapitole o Jeruzalému.^{obr.č.33}

Poslední, desátý grafický list znázorňuje Svatou zemi se schematickým vyobrazením města Jeruzaléma.^{obr.č.18}

3.6. Porovnání s tisky stejného exempláře

Průzkum byl proveden na pěti exemplářích tisku *Itineraria*, z let 1592 a 1610. Tyto tisky se nacházejí ve fondu Knihovny Národního Muzea a Národní knihovny České republiky v Praze. Všechny zkoumané tisky exempláře *Itineraria* jsou ve velmi podobném stavu. Většina z nich byla opravena a opatřena novým pokryvem. Bohužel se ani u jednoho z exemplářů nepodařilo určit přesnou dataci oprav. Knihy jsou většinou kompletní, ale všechny mají vyškrtané shodné části textu. Tisky z roku 1610 jsou obsáhlejší. Tiskař Daniel Adam z Veleslavína je obohatil o dvě další knihy. První je *Historia židovská* přeložena z německého jazyka od *Wáclava Plácela z Elbingu*¹⁹ a je věnována *Jeho milosti Cýsařské Panu Rychtáři/Panu Purkmistru a Raddě...města Hradce Králové nad Labem*²⁸. Druhá kniha se nazývá *Wypsání Města Jeruzaléma y předměstí geho* a je přeložena z latinského jazyka, tentokrát samotným tiskařem a vydavatelem, Danielem Adamem z Veleslavína. Tyto knihy však neobsahují žádné grafické listy.

Stejně jako tzv. kutnohorské *Itinerarium* (signatura C2 55), jsou všechny exempláře opravovány papírovými záplatami. Tyto opravy však nejsou datovány.

a.) Typologický popis knihy se signaturou 54 B 205

Místo uložení: Národní knihovna České republiky, Klementinum 190, Praha 1

Oddělení rukopisů a starých tisků

Datace: M.D.XCII. (1592)

Vazba tisku není původní, jedná se o blíže časově neurčenou převazbu. Jde o celokoženou nasazovanou vazbu s lepenkovými deskami. Šita (stejně jako všechny exempláře tisku *Itineraria*) na čtyři dvojité vazy, tvořené motouzem. Kniha je potažena hnědou tříslučiněnou usní zdobenou jednoduchou slepotiskovou zlacenou linkou, která tvoří rámeček na přední i zadní desce. Linkami je zdoben i hřbet knihy kolem vazů a je zde patrné mramorování. Usňový pokryv vykazuje značné poškození, zejména ztráty v rozích, odřenín a napadení hmyzem. Lepenkové desky jsou silně pokrouceny. Hřbet je oddělen ve vrchní drážce od bloku a tím se velmi zhoršuje manipulace s knihou.

Knižní blok je nekompletní, chybí první titulní list a prvních třináct folií. Na začátek knihy bylo přidáno pět folií z jiného starého tisku. Text tohoto přívazku je dvousloupcový a nalezneme zde několik dřevořezových kolorovaných rámečků. Blok byl při své převazbě necitlivě oříznut, což způsobilo ztrátu části marginálií a části grafických listů. Ztráty papírové podložky byly v celém bloku nahrazeny záplatami z ručního papíru. Papír je (oproti papíru tzv. kutnohorského *Itineráře*, se signaturou C2 55) křehčí, zvlněný, místy propálený a potrháný. Jsou silně zažloutlé a s foxingem²⁹ a vykazují silnou kyselost. Patrné je i znečištění prachem, mastnotou a zateklinami. Části textu byly vyškrtány červeným inkoustem a můžeme zde najít přípisky inkoustem na okrajích listů. Na druhém titulním listu je inkoustem připsán krátký text, který nás informuje o části historie tisku. Stojí zde: *Z Knihovny Wěnceslava Srolmusa Břetinského*.

Ořízka je vhloubená, barvená na červeno³⁰. Složky jsou šity většinou po třech dvoulistech, což odpovídá technice šití i u kutnohorského *Itineraria*.

b.) Typologický popis knihy se signaturou 54 D 7046

Místo uložení: Národní knihovna České republiky, Klementinum 190, Praha 1

Oddělení rukopisů a starých tisků

Datace: M.D.XCII. (1592)

Vazba tohoto tisku není původní, jedná se o převazbu blíže časově neurčenou. Je to polokožená nasazovaná vazba s lepenkovými deskami, šitá na čtyři motouzy. Hřbet a rohy knihy jsou potaženy světle hnědou tříslouchiněnou usní se slepotiskovou výzdobou. Useň zdobí válečkem provedená řada protínajících se obloučků s nasazenými palmetami. Hřbet knihy má také bohatou slepotiskovou výzdobu a mezi prvním a druhým vazem je nalepen papírový štítek se zlaceným nápisem *Putování Swatých Henricha Buntinga*. Přední a zadní deska je potažena mramorovaným, zelenohnědým papírem. Vzhledem k tomu, že slepotisk je „useknut“ v místě přechodu s papírem, se můžeme domnívat, že byl druhotně použit při převazbě. Hlava a pata knihy je opatřena kapitálovým textilním vazem modrobílé barvy. Celý povrch vazby je odřený, potřhaný, mírně napadený hmyzem a vykazuje i částečné ztráty.

Knižní blok je nekompletní. Chybí zde titulní list, který je nahrazen pozdějším tiskem, pravděpodobně z doby opravy knihy. (Dotištěný nápis zní: *Itinerarium Sacrae Scripturae, to gest Putování Swatých na wssecku Swatau Bibli*, zbytek textu je dopsán ručně černým inkoustem). Také erb na zadní straně titulního listu, znázorňující znak rodu pánů ze Žerotína, je dokreslen ručně. Stejně postupovali autoři oprav i u doplňování chybějícího textu a chybějících částí map. Ručně dopsány a doplněny jsou strany 13, 14, 15, a 16. V celém bloku se nachází mnoho trhlin a ztrát papírového nosiče. Ztráty byly při převazbě nahrazeny četnými záplatami z ručního papíru. Přípisky v textu jsou psány černým inkoustem, ale nalezneme zde i vpisky inkoustem jasně červené barvy. Nešetrné oříznutí bloku způsobuje nepřírozené postavení sazby a ztrátu části marginálních přípisků.

Celý knižní blok je nekompletní, jednotlivé složky vypadávají z bloku. Patrné je i silné znečištění papíru prachem a hrubými nečistotami.

c.) Typologický popis tisku knihy se signaturou 54 B 14

Místo uložení: Národní knihovna České republiky , Klementinum 190, Praha 1

Oddělení rukopisů a starých tisků

Datace: M.D.C.X (1610)

Vazba tohoto tisku je původní a jedná se o nasazovanou vazbu s dřevěnými deskami a pokryvem z bílé vepřovicové usně. Knižní blok je ušit na čtyři motouzy s ručně šitým růžovobílým kapitálovým vazem. Zdobení historické usně tvoří linky a pásy se středovou kompozicí. Střední pole tvoří medailon s vyobrazením ukřižovaného Ježíše Krista. Nad medailonem je v nápisovém štítku vytlačen nápis *S.M.F.B.*, pod medailonem pak rok *1616*, který nám pravděpodobně udává rok vzniku knižní vazby. Druhý rámeček se skládá z malých medailonů řazených nad sebou s proplétajícími se rostlinnými úponky. Následuje rámeček s palmetami a další, bohatší rámeček s mužskými i ženskými polopostavami, které se pravidelně opakují. Okrajový, válečkový motiv je opět tvořen ornamentálním motivem palmet. Hřbet knihy je zkulacen a opatřen titulem na žlutém papírovém štítku, mezi prvním a druhým vazem. Stojí zde, *Heinricha Buntinga Putowánj Swatých*. Mezi druhým a třetím vazem je zelený štítek s rokem *1610*. Na přední desce jsou stopy po kování ve tvaru štítu. Ze zadní desky vedou dva usňové proužky, na kterých byly přichyceny, dnes ztracené, háčkové spony. Ořízka knihy je barvená na zeleno a vhloubena do bloku. Stav pokryvu i desek je dobrý, jen mírně odřený. Stav knižního bloku je dobrý, nevykazuje žádné větší ztráty papírové podložky, je jen mírně zažloutlý.

Typograficky je tento exemplář řešen shodně s tiskem z roku 1592. Části textu jsou opět vyškrtány inkoustem. Hlavním rozdílem mezi tisky z roku 1610 (sign. 54 B 14) a 1592 (kutnohorské *Itinerarium*, sign. C2 55) je v tom, že mladší exemplář obsahuje rozdílné techniky tisku dvou grafických listů. Konkrétně je to u mapy znázorňující postavu ženy jako Evropy a Paegase jako Asii. V tisku z roku 1592 jsou provedeny technikou mědirytu, kdežto v tisku z roku 1610 technikou dřevořezu.^{obr.č.31,32} Tisk z roku 1610 je daleko obsáhlejší. Tiskař Daniel Adam z Veleslavína je obohatil o dvě další knihy, tedy o dva přívazky. Prvním je *Historia Židovská*^{obr.č.34} přeložena od

*Wáclava Plácela z Elbingu, věnovaná Jeho milosti Cýsařské Panu Rychtáři/Panu Purkmistru a Raddě...města Hradce Králové nad Labem. Naproti titulnímu listu je dřevořezný znak s nápisem *INSIGNIA CIVITATIS REGI NAE HRADEGII SVPRA ALBIM.**³¹ Erb znázorňuje lva s korunou, což je znakem města Hradce Králové. Tento přívazek obsahuje 6 listů předmluvy, 468 stran vlastního textu a 26 listů registra. Neobsahuje však žádné grafické listy.

Druhý přívazek se nazývá *Wypsání Města Jeruzaléma y předměstí geho*^{32, obr.č.35} a je také přeložen z latinského jazyka, tentokrát ale Danielem Adamem z Veleslavína. Sazba této knihy se liší v tom, že je v ní text řešen do dvou sloupců. Za titulním listem následují 4 listy předmluvy a 63 stran vlastního textu bez registra.

d.) Typologický popis tisku knihy se signaturou 29 B 4

Místo uložení: Knihovna Národního Muzea, Václavské náměstí 68, Praha 1

Oddělení starých tisků

Datace: M.D.XCII. (1592), dva přívazky *Historie Židovské a Wypsání Města Jeruzaléma* datované M.D.C.X (1610)

Jedná se o nasazovanou, opravovanou vazbu se dřevěnými deskami a pokryvem ze světlé usně. Celý tento původní pokryv je pak přelepen mramorovaným, hnědočerveným papírem. V místech ztrát papírového přelepu je patrná původní slepotisková výzdoba usně. Na mírně zkulaceném hřbetu jsou čtyři vystouplé vazy. Hlavu a patu chrání dva kapitáلكové, ručně šité bílošedé vazy. Přední ořízka je nebarvená a mírně vhloubená do bloku knihy. Pokryv je odřený a místy napadený hmyzem.³³

Stav knižního bloku je dobrý, ale nešetrně oříznutý. Původní předsádky byly při opravě nahrazeny novým, strojovým papírem. Chybí zde nejen titulní list, ale i prvních osm folií a grafický list s vyobrazením Paegase jako Asie. Datace oprav není bohužel známa. V bloku jsou četné trhliny a mírné ztráty, také opraveny papírovými záplatami. Výjimkou není ani propálení a znečištění papíru prachem. Silné zažloutnutí papíru signalizuje kyselost papírového nosiče a mírnou korozi písma. Opět se zde setkáváme s vyškrtanými částmi textu, přípisky na okrajích stránek inkoustem.

Přestože je kniha *Itinerarium* datována do roku 1592, knižní blok obsahuje i další dva, již zmíněné přívazky tištěné roku 1610. Můžeme se tedy domnívat, že kniha byla svázána až po roce 1610. Oba dva přívazky jsou kompletní. V druhém přívazku, na stranách 8 a 9 je několik písmen vymalováno hnědým, zeleným a červeným inkoustem.

e.) Typologický popis tisku knihy se signaturou 29 B 5

Místo uložení: Knihovna Národního Muzea, Václavské náměstí 68, Praha 1

Oddělení starých tisků

Datace: M.D.C.X. (1610)

Knižní vazba je původní a ve velmi dobrém stavu. Jde, stejně jako u předchozích tisků, o nasazovanou vazbu s dřevěnými deskami a pokryvem ze světlé usně. Slepotisková výzdoba přední a zadní desky se shoduje s výzdobou exempláře se signaturou 54 B 14 (Národní knihovna České republiky, Klementinum). Chybí zde pouze kování. Zdobení hřbetu je však uzpůsobeno síle knižního bloku. Ačkoli jde o tisk z roku 1610, obsahuje pouze text *Itineraria*, bez dvou přívazků *Historie Židovské* a *Wypsání města Jeruzaléma*. Přední i zadní přideštiny je odlepeno od bloku a odhalují se tak čtyři dvojité vazy z motouzů, zakotvené v dřevěných deskách malými kolíčky.

Knižní blok je kompletní. Trhliny na titulním listu a na listech grafických jsou záplatovány ručním papírem.

4. Autor díla a jeho českého vydání

4.1. Henrich Bunting

Henrich Bunting³⁴ se narodil roku 1545 v Hanoveru (rok před smrtí německého církevního reformátora Martina Luhera, jehož učení byl po celý život oddán). Henrich vstoupil na universitu ve Witenbergu a věnoval se studiu svobodných umění, zejména teologie. V roce 1569 získal titul gradus magistra artium. Následujících deset let jeho života je nejasných. Jisté ovšem je, že byl 21.3 1571 zřízen za evangelického kazatele v Alt-Calenbergu. Dále působil jako farář při St. Marien-Kirche v blízkém Lemgo. Tam způsobil svými teologickými názory pohoršení, takže byl roku 1577 ze své služby propuštěn. Ještě téhož roku byl však povolán do Gronau. V tomto kraji byla zavedena již v roce 1542 Lutherova reformace církve. Zde však také došlo k jistým neshodám mezi názory Buntinga a jeho kolegů, a proto byl nucen odejít roku 1591 do blízkého města Goslaru, aby tam vykonával své dosavadní církevní úřady superintendanta a faráře. Jeho odpůrci mu však pro jeho názory a literární práci ani zde nedopřáli klidu a obou úřadů byl v roce 1599 zbaven.

Bunting se vrátil zpět do Hannoveru a žil tam v ústraní až do své smrti 30.12. 1606. Zanechal po sobě celou řadu cenných knih, zejména na biblická témata. Kniha *Itinerarim* mezi nimi vyniká nejen svým obsahem, ale i formou zpracování.

4.2. Daniel Adam z Veleslavína

Daniel Adam z Veleslavína^{obr.č.19} se narodil 1.srpna 1546 v Praze. Pocházel ze zámožné utrakvistické rodiny. Nabyt vzdělání na nižších pražských školách a později pak na pražské universitě, kde studoval především humanistické vědy a dějepis. Roku 1568 byl Daniel Adam promován na bakaláře svobodných umění, 20.července 1569 na mistra. Poté začal přednášet na Karlově universitě dějepis a jiné předměty. Po sedmiletém působení na universitě, se 27. listopadu 1576 oženil s Annou, nejstarší dcerou slavného knihtiskaře Jiřího Melantricha Rožďalovského z Aventyna (1511 - 1580). Na počest sňatku vyšel z Melantrichovy tiskárny oslavný humanistický sborníček uspořádaný samotným Veleslavínem. Stal se Melantrichovým společníkem a po jeho smrti, v roce 1580, správcem tiskárny. Většinu Melantrichova majetku, tedy i největší část tiskárny, zdědil jeho syn Jiří. Ostatní majetek se rozdělil mezi tři Melantrichovy dcery – Annu, Alžbětu a Dorotu, které měly být vyplaceny právě Jiřím. Po smrti Jiřího, v roce 1586, se stal Daniel Adam vlastníkem jeho slavné tiskárny „U dvou velbloudů“ a zůstala mu také část knih. Tiskárna se nacházela v Kunešově ulici na Starém Městě pražském. Protože ještě nebyly zcela vyřízeny dědické záležitosti po Jiřím Melantrichovy, musel se zprvu Veleslavín potýkat se značnými finančními potížemi. Nemohl proto vynakládat na tisk tolik peněz jak by si byl představoval.

Veleslavín se ale také zapojoval do městské a zemské správy. Roku 1578 získal šlechtický titul. Na jeho erb byl vyobrazen Paegas s hvězdou ve štítě a nad štítem mezi dvěma křídly byly hvězdy se šesti cípy.^{obr.č.24} Na sněmovních schůzích zastupoval Staré Město pražské a byl předsedou desítipanského úřadu. Své největší úsilí však věnoval spisovatelské, knihtiskařské a nakladatelské činnosti. Sám se podepisoval jako „typographus Pagensis“³⁵

Veleslavín vynikal výjimečnými vlastnostmi, byly to především vědomosti z oboru filologie a historie. Právě proto byl velmi schopným tiskařem, i když byl bez typografického vyučení. Uměl také odhadnout důležitost knihy jako vzdělávacího prostředku a to zejména význam české knihy. Tak začala ve Veleslavínově životě nová epocha, pro rozvoj české literatury a vzdělanosti tak významná, že

poslední třetina 16. století bývá v dějinách české literatury nazývána „dobou veleslavínskou“ nebo „zlatým věkem české literatury“.³⁶

Z jeho tiskárny vyšla celá řada spisů. Samostatně tiskl osmnáct let (1582-1599). Inventář tiskárny uvádí 81 větších tisků. Bylo to 39 knih náboženských, 12 biblí a výkladů k nim, 8 knih historických (církevní, židovská, aj.), 7 slovníků a mluvnic, jedna lidová četba (*Fortunat*), 4 knihy lékařské, dvě o přírodě, jedna kniha právníká, 5 knih žalmů a dvě hospodářské a kroniky (turecká, moskevská, kronika světa, kroniky dvě o založení země české aj.). Na mnoha knihách se osobně podílel, překladem nebo textovou úpravou a ke 33 knihám napsal dedikace a předmluvy. Jeho tisky byly latinské, vícejazyčných knih učebnicového typu, pouze jeden tisk byl německý. Ostatní byly české. Obsah a forma těchto knih svědčí o ideálním spojení knihtiskařského a spisovatelského nadání Veleslavínově. Daniel Adam byl protestantem českobratrského zaměření, což se podepsalo i na jeho relativně jediném původním díle. Byl jím *Kalendář historický* (1578 a znovu 1590).

Obdivoval velké antické historiky Herodota, Tukydidu, Xenofonta a Livia a programově se řídil Cicerovými zásadami psát pravdu, i nepříjemnou. Uplatnění těchto zásad bylo v porovnání se stále dominující Kronikou českou (1541) Václava Hájka z Libočan novým stupněm ve vývoji české historické prózy. Do češtiny pak upravil i dva spisy německého básníka a filologa Jiřího Fabricia Kamenického (vydáno 1598).³⁷ Ve čtyřech jazykových slovnících následoval plodně vynikající humanistické lexikografy, Němce Basilia Fabra Sorana a Holanďana Junia Hadriana. Mravní ideál mládeže viděl v antice, odkud přeložil Izokratovo³⁸ *Napomenutí Demonikovi* (1586). Ve své tiskárně vydával překlady spisů různě filozoficky nebo věroučně zaměřených, např. *Rukověť* a *Samotné rozmlouvání duše* (1583). Z jeho tiskárny vyšel i *Mattioliho-Hájkův Herbář*.³⁹

Daniel z Veleslavína zemřel 18. 10. 1599 v Praze.^{obr.č.20}

4.3. Karel ze Žerotína

„Urozenému Pánu, Panu Karlowi Mladssimu z Žerotjna, na Námesti, Dřevohosticých a Brandeyse zč. Pánu Literňho a poctiwého uměňj milownjku/a Patronu mně dobrotivě a laskawě přízňiwému...“ Takto píše v první předmluvě knihy *Itinerarium* Daniel Adam z Veleslavína. Karel ze Žerotína byl Veleslavínovým donátorem a finančně ho podporoval. Proto mu také Daniel Adam věnoval svou první předmluvu a jeho erb umístil hned za titulní list.^{obr.č.23} Ve svých předmluvách a dedikacích⁴⁰ se většinou obracel k významným šlechticům a vlivným měšťanům. Byl k tomu veden i hospodářskými důvody. Práce na větším kusu, jakým bylo jistě i *Itinerarium*, zpravidla znamenalo velké finanční zatížení, takže si musel hledat mecenáše, jemuž knihu dedikuje.

Písemné památky, zejména dopisy, které Žerotín zanechal, osvětlují z mnoha stran jeho osobnost. Odpovídají nám také na otázku jeho přídomku, který stavěl za své jméno, tedy „mladší“ a „starší“. Podle výběru z jeho korespondence od Noemi Rejchrtové se dozvídáme, že se podepisoval nejčastěji jen jako Karel ze Žerotína nebo Karel Žerotín. V dopise, datovaném 16.11.1591, který napsal paní Vanecké⁴¹ se označil jako *Karel ml. ze Žerotína*. V té době mu bylo 27 let. Bohužel však nevysvětluje, z jakých příčin takto učinil. Až v dopise z roku 1605, kde císaři Rudolfovi II. předkládá dva listy z Uher⁴², se podepisuje jako *Karel st. ze Žerotína a na Dřevohosticích*. Můžeme zde ale najít i podpisy: *Karel, baron ze Žerotína* nebo *Karel z Žerotína m.p.*. Nejedná se tedy o dva různé muže. Tento šlechtic se zprvu označoval jako „mladší“ a později jako „starší“.

Karel ze Žerotína^{obr.č.21,22} se narodil 15.zář 1564 v Brandýse nad Orlicí. Byl mimořádnou politickou a kulturní osobností českých zemí v době předbělohorské a zároveň nejvýznamnějším představitelem moravské zemské politiky a moravského patriotismu. Pocházel ze starého šlechtického rodu, povýšeného již v roce 1480 do panského stavu. Rodový majetek měl zejména na Moravě (Rosice, Třebíč, Přerov), ale i v Čechách (Brandýs nad Orlicí). Od dětství byl vychováván v českobratrské víře a v

dospělosti se stal ochráncem a světskou hlavou jednoty na Moravě. Říkalo se mu „kacířský baron“. Podle jeho dochované korespondence⁴³ se dopise svému strýci, Fridrichovi ze Žerotína z roku 1591, podepsal jako *Karel, baron ze Žerotína*. V letech 1578-1587 studoval ve Štrasburku a Basileji a získal znalosti zejména v oblasti práv, teologie a jazyků.

V roce 1594 velel moravské jízdě ve válce proti Turkům. Ve stejném roce se stal členem moravského zemského soudu a záhy s prosadil jako vůdčí osobnost stavovské opozice. Proto byl také proti němu, v roce 1599, zahájen proces na žádost zemského podkomořího Zikmunda z Dietrichštejna. Ten ho obžaloval ze zlehčování císařského majestátu a velezrádného spojení s Francií a falckým kurfiřtem. V tomto procesu se nakonec vítězně obhájil, ale byl zbaven svého úřadu a stáhl se do ústraní. V jeho osobní korespondenci z následujících let můžeme vyčíst jeho postoj k současné politické scéně v zemi, neutěšených poměrů u dvora a zejména nejednoty a sobeckosti stavů. Soukromý dopis, adresovaný Jiříkovi z Hodic, je označován za *Apologii* a ukazuje nám nejen Žerotínův politický rozhled, ale i jeho vybroušený sloh a znalost jazyka.⁴⁴ Do politického života vstoupil opět, když vrcholil spor mezi císařem Rudolfem II. a jeho bratrem Matyášem. Spolu s Karlem z Lichtenštejna se postavil proti Rudolfu II. a aktivně se podílel na vytvoření rakousko-uhersko-moravské konfederace na podporu Matyáše. Pro tuto konfederaci se snažil získat i české stavy. Situace nakonec vyústila v dočasné rozdělení Moravy a Čech, kde se na základě tzv. libeňské smlouvy ujal vlády Matyáš.

Žerotín byl od roku 1608 zemským hejtmanem na Moravě, ale roku 1615 byl na vlastní žádost zproštěn funkce. Do čela moravské stavovské politiky se dostal opět v roce 1618, po vypuknutí českého stavovského povstání. Žerotína ale odmítl spolupráci s českými povstalci a pro svůj postoj získal většinu moravských stavů. Prosadil neutralitu Moravy a pokoušel se o narovnání sporu. Na výzvu císaře Matyáše se zúčastnil jednání ve Vídni, kde se stal svědkem jeho smrti a nástupu nekompromisní politiky Ferninanda II. Po vítězství opozice na Moravě v květnu 1619 byl držen v domácím vězení.

Po bitvě na Bílé hoře (1620) pomáhal obětem porážky a poskytl azyl pronásledovaným bratrským kněžím, mj. také Komenskému, který žil na jeho brandýském panství. Podařilo se mu také přemístit bratrskou tiskárnu do Lešna a knihovnu do Vratislavi, kam také v roce 1629 odešel dobrovolně do exilu. Do Čech a na Moravu se ale nadále vracel. Od roku 1633 žil v Přerově, kde také podlehl své dlouhodobé nemoci a 9. října 1636 zemřel.⁴⁵

Byl znám i tím, že vybudoval velkou knihovnu a nechával si zhotovovat knihy na zakázku, podle svých přesných pokynů, které se zachovaly v jeho osobní korespondenci. Hlavními dodavateli knih byli, od roku 1611, bratrští knihaři v Přerově nebo Ivančicích. Jeho knihy měly většinou zlacený supralibros⁴⁶ s iniciálami a vrocením na vazbách. Na přední desku si nechával vyrazit rodový znak v oválné, malé renesanční kartuši a nad ním písmena KSZŽ (Karel starší ze Žerotína).⁴⁷

4.4. Zásah Daniela Adama z Veleslavína do původní verze knihy Henricha Buntinga

Daniel Adam z Veleslavína přeložil text z německého originálu Henricha Buntinga do českého jazyka (původní německý titul *Itinerarium sacrae Scripturae, Das ist Reisenbuch*,... 1588). Své tisky většinou uvádí dedikacemi a předmluvami. První předmluvu věnoval již zmíněnému Karlu ze Žerotína, kde vyzdvihuje jeho přednosti. Obzvláště jeho zcestovalost a znalost cizích jazyků. Pozornost obrací na poutníky, kteří se vydali na cestu do Palestiny a své poznatky zanesli do pamětí, které pak přispěly ke vzniku tohoto díla. Patří mezi ně i tři čeští cestovatelé, konkrétně *Menhart Biskup Pražský*, který svou cestu do Jeruzaléma podnikl roku 1530, *Martin Kabátník z Litomyšle (za krále Wladislawa Ludwikova Otce)* a *Oldřich Pressat z Wikanowa rodič Pražský* (1546).⁴⁸ Dále zde připomíná autora knihy Henricha Buntinga a věnuje se obsahu díla. Je zřejmé, že Veleslavín viděl v Buntingově knize literaturu nábožensko-cestopisnou.

Dále píše: */...wida, že se tak o mjch Kněh w gazyku nassem nenacházý / podložil gsem na stranu giných pracý powolánj swého, a wzał před sebe giž dotčené ITINERARIVM S.SCRIPTURAE, abych ge na Česko přeložil / předně pro zvelebenj cti a sláwy Božjgo gména / potom pro obecný užitek a rozssjřenj národu a gazyka nasseho Slowanského / a nelituge w tom ani práce ani statečku swého, s nemalým nákladem wyisknauti sem dal⁴⁹.../ ...k lepší znalosti Geographiae a Chorographiae a hleděti na Tabule / procházeti se po zemi očima myslí swé / a z toho welikost gegj, dalekost, ssirokost, prostrannost, předivnau krásu, newymluwnau vsslechtilost a spanilost / a wedle těch wěcý y stvořitele gegjho Boha důstogenstwj, welebnost a maudrost poznáwati a spatřowati⁴⁸.. / ..Dátum w Starém Městě Pražském / na den Ruffa XXVII. Srpna / Léta Páně M.D.XCII. Wassimilosti kewssechněm možným službám hotowý M.Danyel Adam z Weleslawjna měsstěnjm Pražský⁵⁰*

Veleslavín se zde projevuje jako nadšený vlastenec vychvalující přednosti své mateřštiny. Není ovšem jediným obhájcem češtiny v době předbělohorské. Jak píše

Milan Kopecký ve své knize o Danielu Adamovi z Veleslavína, jím byl právě i Karel ze Žerotína.

Veleslavín dovedl své horlení pro mateřštinu spojit s úsilím o její co největší uplatnění

*v literatuře, o její použití jako nástroje popularizačních snah humanistických*⁵¹ Pro jeho literární činnost je příznačné, že jsou z velké části historicky nebo zeměpisně zaměřené. Krásným příkladem je právě *Itinerarium* a dále *Wypsánj města Jeruzaléma y předměstj geho*⁵² (dále jen *Wypsánj města Jeruzaléma*), které vzniklo ve stejném roce, tedy 1592 a to překladem z latinského spisu nizozemského biblisty Christiana Adrichomia. Obě knihy spolu do jisté míry souvisí. Některé exempláře tisku *Itineraria* Veleslavín doplnil právě o zmíněné *Vypsání města Jeruzaléma*. V obou knihách šlo o tematiku přitažlivou pro širokou čtenářskou veřejnost té doby. Veleslavín si toho byl dobře vědom, proto oba spisy přeložil.

Daniel Adam z Veleslavína ale nepracoval sám, soustředil kolem sebe několik spisovatelů, s jejichž pomocí uskutečňoval své vydavatelské záměry. Jedním z nejvýznamnějších byl právě Václav Plácel z Elbinku. Byl úzce spjat s městem Hradec Králové, kterému také věnoval svou nejvýznamnější knihu *Historia Židovská*. Ta se také někdy objevuje jako přívazek knihy *Itinerarium*, stejně jako *Wypsánj města Jeruzaléma*.⁵³ *Historia Židovská* vznikla z překladu německého díla Václava z Kaliště a z Ottersfeldu. Kniha vyšla také v roce 1592 z Veleslavínovi tiskárny, po důkladné jazykové revizi samého Veleslavína.

Další předmluvy (*Předmluva autorova...*, *Předmluva skladatele knihy této a Křesťanskému, pilnému a pobožnému čtenáři...*) a celý další obsah knihy jsou již pouhým Veleslavínovým překladem Henricha Buntinga. Podle Mirjam Bohatcové⁵⁴ nevyšla z jeho pera ani *Předmluva k věrným a pobožným Čechům*.

Daniel Adam knihu dokončil a vydal v roce narození Komenského, bylo mu tehdy 46 let a do konce života mu zbývalo pouhých sedm let života. Jeho obětí času, peněz a práce na vydání české bible uvítala široká obec čtenářů.

Pozdějším protireformačním „strážcům víry“ a „vylepšovatelům“ nekatolických knih (jakou jistě kniha Itinerarium byla) to však nezabránilo v tom, aby se sdrželi

zásahů do výtisku tohoto „Putování svatých“. Bedlivě a v hojnosti zakrývali svým černidlem celé „závadné“ odstavce, řádky nebo alespoň jednotlivá jména a slova. Ještě na počátku našeho století zpracovaný „Český slovník bohovědný“ upozorňuje a nabádá dnešního čtenáře „Putování svatých“. „Index boh. librorum prohibitorum uvádí místa závadná s návodem k opravám / na str. 48-52/, /sv.II, 596/.⁵⁵

5. Vznik českého vydání

5.1. Tiskárna Daniela Adama z Veleslavína a vznik českého vydání

Daniel Adam z Veleslavína a jeho předchůdce Jiří Melantrich z Aventýna získali českému umění knihtiskařskému největší slávu. Z jejich tiskárny vycházely tisky opravdu vysoké kvality, co se týče obsahu i dokonalosti tisku.

Vše začalo kolem roku 1546 v Praze, kdy se Jiří Melantrich stal společníkem tiskaře Netolického a 1552 od něho koupil tiskárnu. Poté získal od císaře Ferdinanda její výsady. Po deseti letech, v roce 1563 přenesl tiskárnu z Malé Strany do vlastního domu „U dvou velbloudů“ v Kunešově ulici. Roku 1576 přijal za svého společníka Daniela Adama z Veleslavína a řídil se jeho radami. Od roku 1580, kdy Jiří Melantrich zemřel spravoval tiskárnu až do plnoletosti jeho syna Jiřího, který však v roce 1586 také zemřel. Po vyřízení všech dědických věcí se stal Daniel Adam v roce 1589 majitelem tiskárny.

Po typografické i dřevorytecké stránce jsou jejich tisky velmi dokonalé, většinou dobře sázené a vždy čitelné. Zvláště úhledný byl pak tzv. Melantrichův švabach, zhotovený podle přání samotného Melantricha, sázený z různě velkých liter. S oblibou tento typ písma užíval ve svých tiscích i Daniel Adam (viz. *Itinerarim*). Celkem užíval písmena čtyř jazyků, většinou švabach i antikvu zároveň. Pořídil si mnoho druhů nového písma, koupil i starší litery (např. od Buriana Valdy). Celkem měl 47 rozmanitých souborů abeced malého i velkého písma. Vedle toho měl také mnoho štočků, krásné renesanční ozdoby s emblemy českými i monogramy neznámých českých umělců. Tituly knih byly řezány většinou po částech do dřevěných štočků a z celých linek seřazeny.⁵⁶

Své tisky si Jiří Melantrich a později také Daniel Adam nechali vázat u Kryštofa Meyšnara. Podle dochovaných pramenů z jeho knihvazačské dílny vyšly i svázané tisky *Itineraria*.⁵⁷ V 90. letech 16. stol. se objevuje u Meyšnara, jako nářadí pro výzdobu pokryvů, dvojice ploten s charakteristickou evangelickou ikonografií, příznačnou pro středoevropskou renesanční vazbu. Je jím popsán Martina Luthera a

Filipa Melachtona. Obdobné zdobení nalezneme právě i na vazbě kutnohorského *Itineraria*.

6. Obsah díla a jeho porovnání s obsahem Starého a Nového zákona

Základní informace o obsahu můžeme najít už na titulním listě knihy. Ve stručnosti zde autor vypisuje základní koncepci díla a informace o jejím původu. Následuje několik úvodních textů (26 stran), což bylo v době vzniku a překladu *Itineraria* běžnou součástí všech knih. První strany zaujímaly dedikace a věnování, v tomto případě připsané Danielem Adamem Karlu ze Žerotína. Datovaná je *na den Ruffa XXVII. Srpna / Léta Páně M.D.XCII.* (1592). Henrich Bunting svou předmluvu dedikuje své zemské vrchnosti, brunšvickému a lüneburskému knížeti Vilému mladšímu. Činí tak v předmluvě o Velkém pátku 26.3.1579. Pak dává Bunting místo úvodu do tematiky knihy, kterou je Palestina jako pravlast Izraele a církve. Následuje předmluva věnovaná *Křesťanskému, pilnému a pobožnému Čtenáři*, kterou pro Buntinga napsal jeho přítel, brunšvický superintendant Chemnitz (*Anno M.D.LXXXI.*, 1581). Zdůraznil zde také potřebnost a užitečnost vydávané knihy a Buntingovu způsobilost k jejímu napsání. Znovu se pak ujímá slova autor ve své předmluvě, uvedené jako *Předmluva Skladatele Knihy této*. Teprve odtud je česká edice stránkovaná. Následuje soupis jmen *přednjch autorů aneb skribentů, z nichž Kniha sebrána gest* (v kutnohorském exempláři bohužel tato část chybí, jedná se o strany 5-6). Mělo by zde být uvedeno 44 autorů, zejména historiků, teologů, matematiků, hvězdářů a cestovatelů.⁵⁸ Úvod knihy uzavírá krátké shrnutí *O pořádku, kterýž se v knize této Pauti Swatých zachovává*. Zde je zřejmé, že chce autor čtenáře dovést přes geograficko-historické poznání osob a míst v bibli. Tento postup zachovává jak v knize první, která se týká Starého zákona, tak i v knize druhé, zabývající se Novým zákonem. Následuje osm *Tabulí*, map, *položenj wsseho swěta, tří jeho djlů a země Swaté, též i cestu synů Izraelských z Egypta*. Před vstupem do Svaté země má být každý poutník poučen ještě o jejím „geometrickém vyměření“⁵⁹. Vysvětlují se tu geografické pojmy jako *gradus* (nebeský stupeň), *minutum* (minuta stupně), *stadium* (hon), *passus* (krok), *palmus* (střevíc) a různé druhy loktů a mílí. Z nich zvolil Bunting pro svou knihu stanovení vzdáleností míst a délek vykonaných cest na jednotku, tzv. míli německou.⁶⁰ Té také použil pro svou tabulku délek a šířek *negpřednějsjch a negslowutněgssjch mjst*⁶¹. Bunting koncipuje svou knihu tak, aby čtenář nabyl při čtení

pocitu, že sám tyto poutě vykonává. Nejprve se věnuje městu Jeruzalému a odtud vyměřil všechny vzdálenosti do ostatních palestinských lokalit⁶² Velkou pozornost věnuje chrámu Šalamounovu a Herodovu, jejich stavebním prvkům a kultovnímu inventáři.⁶³ Následuje obsáhlý díl s názvem *Pauti aneb cesty swatých Patriarchůw a Otcůw*⁶⁴, s kapitolami o osobách z bible. Detailněji jsou popsány cesty Abrahama, Izáka, Jákoba a jeho synů, Mojžíše, Jozua, soudců a Rut. Rozdělení země Kananejské je zvlášť popsáno v kapitole a umístěno až za závěrem první knihy.⁶⁵

Následuje první kniha Samuelova, která zmiňuje cesty a místa králů obojího království. Obsahuje i historii proroka Samuela, Eliáše a Elizea. Mimořádně mnoho stran je věnováno králi Davidovi.⁶⁶ Jde o velmi významnou osobnost nejen dějin izraelských, ale věnuje se mu i velká část Starého zákona. Na zmíněná pojednání o cestách Eliášových a Elizeových plynule navazují zprávy o dalších starozákonních prorocích, od Izaiáše po Malachiáše – uzavřené rejstříkem míst, kde působili. Dále Bunting věnuje téměř 40 stran starozákonním apokryfům a postavám i místům, které uvádějí. Podrobněji se věnuje i městům, která jsou zmíněna ve Starém zákoně jen okrajově.

Před rejstřík první knihy je vsunuta kapitola *Wlastnj a horliwé počtenj a wyspánj wsseligakých mincí a měř w Písmech swatých*. Tato zajímavá kapitola knihy *Itinerarium* nám v Buntingově podání vysvětluje, jaké mince a míry byly používány u Židů, Římanů i Řeků v případě, že se o nich zmiňuje Starý a Nový zákon.

Knihy druhá je mnohem menšího rozsahu, než kniha první. Odpovídá to rozdílnému obsahu obou hlavních částí bible, ale i možnost odkazovat se v Novém zákoně na to, co již bylo řečeno ve starozákonní části. Druhou knihu uvádí opět titulní list. Následuje seznam autorů, ze kterých Bunting čerpal. Vlastní výklady jsou uvedeny *Předmluvou Pobožnému čtenáři*. Jsou zde uvedeny mnohé příklady počítání, srovnání měř hebrejských, řeckých a latinských. Hlavním tématem je putování a místa, kde působil Ježíš Kristus. Pro zeměpisnou orientaci sem Bunting umísťuje pouze *Tabuli Země Swaté a Tabuli Zemj, Kragin a Měst, w nichž Swatý Pawel kázal*.

První kapitola druhé knihy se věnuje cestám Panny Marie. Podle Matoušova evangelia jsou na řadě cesty mudrců a Jana Křtitele. Bunting tento sled podle bible udržuje. Nejobsáhlejší je však popis cest Ježíše Krista⁶⁷. Nejprve ty, které se věnují jeho dětství až po účast na svatbě Káni. Bunting pak paralelně sleduje rok 31 až 33 Kristova života. Ježíšovy cesty po jeho zmrtvýchvstání tvoří závěr tohoto dílu.

Všechny jeho cesty Bunting bedlivě sečetl (668 mil).⁶⁸ Následují cesty apoštolů Petra, Jana a Pavla⁶⁹ Zde jsou obšírněji pojednána města Tarsus, Atény, Korint, Syrakusy a také ostrovy Rhodos, Kréta a Malta. Římu je věnována zvláštní kapitola⁷⁰ Druhou knihu uzavírá opět rejstřík, kterým celá kniha končí.

Bunting koncipoval svoje dílo jako výčet biblických postav, jejichž shodným rysem bylo putování z místa na místo. Žádná z těchto dílčích kapitol však nekončí tam, kde se jí kladou hranice biblické knihy. Bunting tuto hranici zásadně překračuje a vede čtenáře historií dál, téměř až po současnost. Specifickou prací je vypočítání vzájemných vzdáleností jednotlivých míst. Bunting vycházel z měření, která provedl už Ptolemaios, z cestovatelských záznamů Jeronýmových i z výzkumů současných badatelů.⁷¹

6.1. Popis a zpodobení města Jeruzaléma v knize

V úvodu k obsáhlé rozpravě o městě Jeruzalému seznamuje Buenting čtenáře s jeho krátkou historií. Zmiňuje, že se v této kapitole bude věnovat popisu města a chrámu před jeho zničením Římany za císaře Tyta. Dále čtenáři sděluje důvody, které ho vedly k podrobnějšímu popisu tohoto města: „*wssak proto užitečno a mylo gest wěděti, kde gest a na kterém mjstě w Chrámě co toho stálo. Aby pak dobrotiwý a wpřjmy čtenář mohl o tom lepszj, gruntowněgssj a gako očitau spráwu mjti / chci neyprwé Město Swaté Geruzalém, w gakémž gest spůsobu bylo wyrejsowati a wymalowati / s poznamenánjm wssechněch slowutnautněgssjch a známěgssjch mjst, zdj, wěžj,...gesstě gruntowněgi a vlastněgj wyložj, wygadřj a wyswětlj.*“⁷² Za tímto úvodem následuje doprovodný text k zobrazení Jeruzaléma, který popisuje položení města.⁷³

Grafický list se zpodoběním Jeruzaléma najdeme na stranách 44 a 45 a je proveden technikou dřevořezu. Nad rámcem listu je nápis: *Kontersekt Swatého Města Geruzalémského*. Město je zachyceno z nadhledu a obsahuje i jeho nejbližší okolí. Znázorněno je do jisté míry schematicky s popisky nejdůležitějších míst. Město leží na čtyřech vrších. Nejvyšší je hora *Sion* a která uzavírá levou stranu města (tzv. strana *Polednj*). Na ní najdeme dům krále Davida, jeho hrob a hrad *Sion*. Tzv. *Syonskou Branou* se vstupuje do samotného města, které leží na horách *Moriah* a *Acra*. Na hoře *Moriah* (na straně *Wýchodnj*), je znázorněn Chrám Páně se zjednodušeným, schematickým stánkem, oltářem a svícem. Ohraničen je třemi hradbami, které od sebe oddělují síně *Pohanskou*, *Ssalamounowu* a *Kněžskou*. Najdeme zde *Dům Krále Šalamouna* a *Dům Faraonovy dcery*, *Dům Owčj*, *Palác nárožnj* a *Rybnjk Betheoda*. Hora *Moriah* je od hory *Acry* oddělena údolím *Cedron* a *Tmawým*. Hora *Acra* (strana *Západnj*) zaujímá druhou polovinu města, tzv. *Město Doegssj.*, kde jsou jen svými popisky zachyceny domy *Kaiřfássůw*, *Neywyssích Kněžj*, *Dům Králowny Heleny*, atd. Pravou stranu grafického listu (na tzv. straně k *Půlnocy*), zaujímá hora *Bezetha*, oddělená od samotného města nízkými hradbami. Zde pak stojí domy *Matky Jana Marka*, *Zachariássů*, *Prorokyně Hulde* nebo *Dům Herodessůw*. Město je ze tří stran

obešnáno hradbami. Levou stranu, (tzv. *Poledni*) uzavírá místo hradeb hora *Sion*. Autor grafického listu nejpodrobněji zachytil hradby na straně *Wýchodnj*. Znázorněno je tu jedenáct věží, z toho šest se vstupními branami. Nejzdobnější branou je tzv. *Brána Chrámová*, kterou se vstupuje přes další dvě menší brány až k *Chrámu Páně*. Dále tu najdeme brány *Studničnou*, *Owčj*, *Hnojnou*, *Košskou* a *Bránu vdolj*. Na *Půlnočnj* straně města jsou tři věže s branami *Benjaminovou*, *Essraim* a *Narožnj*. *Západnj* hradba je členěna sedmi věžemi a branami, *Desťwou*, *Zahradj*, *Starou* a *Rodnou*. V okolí města jsou pak zachycena nejvýznamnější místa z Bible, jako je *Hora Golgatha* a *Zahrada Hrobu Božjho* na *Západj straně*, *Hora Oliwetská* a *Zahrada Getshemana* na straně *Wýchodnj*. Dominantní jsou i *Hory ku Polednj* a *Potok Kidron*.

Autor grafického listu s vyobrazením Jeruzaléma vycházel z textu Bible a zachytil tak podobu města, jak zde byla popsána. Znázorněna jsou zde všechna nejvýznamnější místa, která se ve městě nacházela. České vydání knihy *Itinerarium* pak bylo doplněno o české názvy míst.

V následujících kapitolách knihy *Itinerarium* se Bunting věnuje podrobnějšímu popisu města Jeruzaléma. Úvodní kapitola popisuje postavení Jeruzaléma na čtyřech, již zmíněných, horách a následuje jejich detailnější rozbor.⁷⁴ Další významnou kapitolou je *Wypsánj Chrámu Geruzalémského*, která je dále rozčleněna na podkapitoly. V nich je věnována pozornost vybavení chrámu a jeho stavebním materiálům.⁷⁵ Bunting neopomněl zmínit ani jiná stavení, která se nacházela uvnitř i vně města.

Text *Itineraria* se do jisté míry shoduje s textem Starého i Nového Zákona. Při popisu města vycházel Bunting z textu a některé pasáže i citoval a uvedl k nim i příslušnou kapitolu.

Kutnohorské *Itinerarium* obsahovalo ještě jeden, nyní ztracený, grafický list s detailnějším vyobrazením chrámu. Chrám je zde zachycen z mírného nadhledu a je doprovázen popisky jednotlivých částí.

Větší pozornost věnuje popisu Jeruzaléma Daniel Adam z Veleslavína ve svém textu *Wypsánj Města Geruzaléma a Předměstj geho*, která se stala součástí knihy

Itinerarium jako jeho konvolut až v roce 1610. Kutnohorské vydání ho ještě neobsahovalo.

Závěr

Tato práce se věnuje rozboru knihy *Itinerarium Sacrae Scriptura, to gest Putowánj Swatých*, z roku 1592. Jedná se o významné dílo náboženského charakteru s topografickými prvky, od německého theologa a historika Henricha Buntinga. Význačné je zejména svým obsahem a doprovodnou grafickou výzdobou. Významnou roli hraje i skutečnost, že na překladu a tisku knihy pracoval, jeden z nejvýznamnějších českých humanistů, Daniel Adam z Veleslavína.

V úvodních kapitolách jsme se věnovali celkovému kodikologickému popisu knihy. Snahou bylo zachytit typologii této renesanční památky po odborné stránce, do všech jejích detailů. Rozbor je rozdělen na jednotlivé podkapitoly, které zvlášť charakterizují strukturu knižní vazby a knižního bloku. Popisují se zde jednotlivé materiály, jejich zpracování a umístění v organismu knihy. Zvláštní důraz je zde kladen na výzdobu, která charakterizuje období vzniku knihy. Výsledkem rozboru je závěr, že knižní blok i vazba jsou řešeny s ohledem na obsah knihy, s nímž mají tvořit jednotný celek. Jemu pak odpovídá i výtvarná výzdoba a volba materiálů. Do kodikologického popisu jsme zahrnuli i typografický popis, který je charakteristický pro pozdně renesanční éru knižní produkce v Českých zemích a zejména pak pro knihy Daniela Adama z Veleslavína. Popis grafické výzdoby, která doplňuje celý text, je zahrnut do kodikologického popisu. Jedná se zejména o zdobné, dřevořezové iniciály několika typů, dále o viněty, vlasy a další drobná tiskařská znaménka a ozdůbky. Těmito prvky zdobil Daniel Adam všechny své tisky. Kniha *Itinerarium*, tohoto českého vydání, vyniká však jak jejich počtem, tak rozmanitostí a zdobností.

Zvláštní kapitolou je typologický popis ilustrací, grafických listů, které doprovázejí obsah knihy. Daniel Adam je převzal z původního německého vydání Henricha Buntinga, z roku 1588, a doplnil je o české popisky. Významné jsou především dva grafické listy, Panna znázorňující Evropu, kde je Česká země umístěna v jejím srdci, a Paegas jako Asie. Tyto ilustrace jsou jako jediné provedeny technikou mědirytu. S největší pravděpodobností je nechal Daniel Adam vyhotovit, podle původní dřevořezové předlohy Buntingovy knihy, pro své české vydání.

Pro snazší pochopení problematiky Danielovy knižní produkce, jsme tzv. *Kutnohorské Itinerarium* (sign.C2 55) porovnali s pěti tisky stejného exempláře. Po stránce typologické jsou, až na drobné výjimky, shodné. Většina těchto zachovaných tisků prošla pozdějšími úpravami a převazbami, zejména v 18. a 19. století. Překvapivým zjištěním proto bylo, že *Kutnohorské Itinerarium* neprošlo žádnými pozdějšími změnami knižní vazby a zachovalo si tak původní identitu.

Autorům knihy a osobám, které byly s její produkcí spojeny, je věnována další kapitola této práce. V první řadě je to Henrich Bunting, který napsal knihu *Itinerarium*, v německém jazyce, (původní německý titul *Itinerarium sacrae Scripturae, Das ist Reisenbuch,...* 1588). Bez pochyby se jedná o jeho nejvýznamnější dílo. Pracoval na něm pomocí ústních i literárních pramenů několik let (jedna z jeho předmluv je datována 1581). Podle dostupných informací po sobě zanechal celou řadu cenných knih, zejména na biblická témata. Kniha *Itinerarium* mezi nimi vyniká nejen svým obsahem, ale i formou zpracování. O jeho životě a o jeho dalších dílech se nepodařilo zjistit více informací, než je v této práci uvedeno.

Pro české vydání knihy je však významnější osobou Daniel Adam z Veleslavína. Kapitola o jeho životě a vydavatelské činnosti nám ho přibližuje jako osobu výjimečnou ve svém oboru. O toto dílo se zasloužil nejen jako tiskař. Daniel Adam přeložil text z německého originálu Henricha Buntinga do českého jazyka, původní podobu zanechal jen latinsky psaným textům. Tisk uvedl předmluvou, kterou věnoval Karlu ze Žerotína. Následující předmluvy, již překládané, obohatil o vlastní myšlenky a závěry a projevil se zde jako nadšený vlastenec vychvalující přednosti své mateřštiny.

Další důležitou postavou je Karel ze Žerotína, který byl Veleslavínovým donátorem a finančně ho podporoval. Proto mu také Daniel Adam věnoval svou první předmluvu a jeho erb umístil hned za titulní list. Narazili jsme zde na problém jeho přídomku „mladší“ a „starší“. V knize *Itinerarium*, ho Daniel Adam uvádí jako *Karla Mladssjho ze Žerotjna*. V jiné dostupné literatuře se však jeho jméno objevuje s přídomkem *starší*. Řešení této otázky je popsáno v kapitole o jeho životě, spojitosti s Danielem Adamem a roli, kterou hrál při vzniku knihy *Itinerarium*.

Vznik díla nám přibližuje další část této práce. Najdeme zde stručný, chronologický výčet historických událostí okolo tiskárny Daniela Adama. Dále popis vybavení dílny a materiálů, které byly použity pro jeho tisky. Tato krátká kapitola obsahuje i zajímavé informace o knihvazačské práci Kryštofa Meyšnara, která je úzce spojena s dílnou Daniela Adama. Podle dostupných pramenů si u něho Daniel Adam nechal vázat většinu svých tisků a mezi nimi je zmiňována právě i kniha *Itinerarium*. Při porovnání s jinými tisky, které byly u něho vázány se nám podařilo zjistit, že se jedná o shodnou techniku výroby a knižní vazba je tedy produkcí Meyšnarovy dílny.

Dalším úkolem bylo přiblížení obsahu knihy a jeho porovnání s obsahem Starého a Nového Zákona. Bunting koncipoval svoje dílo jako výčet biblických postav, jejichž shodným rysem bylo putování z místa na místo. Dále pak postavení města Jeruzaléma v rámci Evropy, ostatních kontinentů a jejich vzájemných vzdáleností. Členěním kapitol je *Itinerarium* koncipováno jako je tomu ve Starém a Novém Zákoně. Uvádí zde četné citace z Bible, ale navíc svou práci obohatil i poznatky z jiných pramenů ústních i písemných. Zahrnuje sem i historické události a přibližuje tak čtenáře až ke své současnosti.

Popisu zpodobení Nebeského Jeruzaléma a jeho doprovodného textu se věnuje závěrečná část této práce. Autor ilustrace zachytil jeho podobu tak, jak bylo popsáno v Bibli a Bunting svůj popis zanesl do knihy neméně důsledně. Citoval i několik pasáží a uvedl k nim příslušné kapitoly, které se k nim vztahují.

V textových přílohách je pak uveden seznam zachovalých exemplářů knihy, historie tzv. *Kutnohorského Itineraria* a postup restaurátorských prací. Dále je zde jako textová příloha uveden přepis titulního listu a přepisy doprovodných textů k ilustracím.

Poznámkový aparát

1. Bohatcová M. a kolektiv, *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1990, str.244 – 251
2. Nuska B., Meyšnarova knihařská dílna, hromadná produkce vazeb na konci 16.století
3. Bohatcová Mirjam a kolektiv, *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1990, str. 246
4. Lušková Martina, *Kování v knižní vazbě, Studentské práce institutu, svazekII*, Institut restaurování a konzervačních technik Litomyšl, o.p.s., 2005, str. 72
5. Bohatcová M. a kolektiv, *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1990, str. 151
6. filigrán - průsvitka, vodoznak, vodotisk, používaný při výrobě ručního papíru jako znak papírny
7. 4° (kvart) - formát tisku 25 cm až 30 cm
8. „ob složku“ - šití dvou složek najednou
9. Kneidl P., *Z historie evropské knihy, po stopách knih, knihtisku a knihoven*, Praha 1989, str.71
10. incipit - tj. slova Incipit liber Počíná se kniha
11. Bohatcová M. a kolektiv, *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1990, str.152
12. Muzika F., *Krásné písmo ve vývoji latinky*, Paseka 2005
- 13.rekto- přední strana listu v knize (recto, folio), opakem verso, označuje se zkratkou např. 12r a 12v
- 14.verso- opakem recta
15. Bohatcová M. a kolektiv, *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1990, str.152
16. *CAROL BARO A ŽEROTINA* – Karel baron ze Žerotína
17. *INSIGNIA ILLUSTRIS ET PERANTIQUAE FAMILIAE BARONVM a ZIEROTINA*
18. *Vt Regum diadema decus, Rexque ipse ferarum Stemma LEO exornat gens ZIEROTINA tuum: Sic ZIEROTINAM unus gentem supereminet omnem CAROLVS,et belli magnus et arte togae. Petrus Capella[nus] ab Elbing* - Insignie velmi staré a vznešené rodiny Pánů ze Žerotína, jako je čelenka ozdobou králů a sám král lev, potomek ze Žerotínů zdobí tvoje potomstvo, tak pouhý Karel vyniká

nad celý žerotínský rod a jenž je veliký v boji i v míru.

19. Petrus Capella[nus] ab Elbing - písař purkrabského soudu a městský písař.(1556-1604, v Hradci Králové)

20. v levém horním rohu dvojlistu paginace, strana 10

21. *Itinerarium*, str.15

22. *Itinerarium*, folio 18-19

23. *Itinerarium*, str.20

24. *Itinerarium*, str. 26-27

25. *Itinerarium*, str.29

26. *Itinerarium*, str.32

27. *Itinerarium*, str.35

28. Přepis titulního listu druhého přívazku knihy z roku 1610:

Hystoria Židovská na Knihy čtyry rozdělená. W První Knjze wyprawuge se o Zawedenj lidu Židovského do Babylona, a zase nawrácenj do vlasti gegich/o Spáwcích a Spráwě Židůw obogj, Duchownj y Swětské. /W Druhé o Knížatech a Králých Machbejských, kterak ti k wywýssenj a sláwě, y zase k wykořeněnj a zkáze přissly. /W Třetí o Herodesowi Welikém Králi Židovském/o rodu, Tyranstvi potomcých geho./ W Cztwrté o Wálce Židovskés Ržjmany/ o zkáze města y chrámu Geruzalémského, skrze Týta Cýsaře, a dále o vyhlazenj a rozptýlenj národu Židovského až do Cýsaře Justynyána. Kterážto nikdy prwě w žádném gazyku wydána nebyla: nynj pak nowě z Německého Exempláře psaného do Česstiny s pilnosti přeložena, od Wáclawa Plácela z Elbingu a wytisstěna w Starém Městě Pražském / Léta Páně M.D.XCII

29. foxing- malé žlutohnědé až hnědé skvrny způsobené kyselostí papíru

30. Domnívám se, že ořízka byla obarvena v pozdější době, protože jsou takto nabarveny i okraje listů přívazku, který byl do knihy přidán až při její převazbě.

31. *INSIGNIA CIVITATIS REGI NAE HADEGII SVPRA ALBIM* – Insignie královského města Hradce králové

32. Přepis titulního listu třetího přívazku knihy z roku 1610:

Wypsání města Geruzaléma y předměstí geho. W gakémž spūsobu bylo za času Krysta Pána w swé celosti a sláwě, prwě nežli ge Řžímané dokonce wybogowali a

zkazyly *S pilnésti poznamenána gsau ta místa / na nichž Pán a Spasytel náš Jeus Krystus putował a trpěl. Nyní nowě z gazyka Latinského w Czeský přeložené od M. Danyele Adama z Weleslívána/M.D.XCII.*

33. Podle znaků knižní vazby se domnívám, že se nejedná o převazbu starší než 19. století.
34. Varianty jména Henricha Buntinga, použité v dostupné literatuře – *Henrich Bunting, Henrich Buenting, Heinrich Buenting, Heinrich Bünting*
35. Tobolka Z. *Kniha, její vznik, vývoj a rozbor*, Orbis, Praha 1949
36. Dolenský J., *Obrázkové dějiny národa československého*, Praha 1924, str. 43
37. Kopecký M., *Daniel Adam z Veleslavína*, Praha 1962
38. Izokratés- 436-338 př.n.l., byl aténský řečník, o jeho autorství za renesance oblíbené *Řeči k Demonikovi* se někdy pochybuje
39. Kopecký M., *Úvod do studia staročeských rukopisů a tisků*, SPN Praha 1978, str. 55 – 65
40. dedikace - věnování, připsání, věnovací text
41. vdova po jeho někdejším poručníku, které svěřil výchovu své 17-ti měsíční dcery Bohunky
42. aby odvrátil podezření, že se spolčuje s uherskými stavy proti císaři
43. Živá díla minulosti: Karel starší ze Žerotína Z korespondence, Praha 1982
44. Odložilík O., *Karel starší ze Žerotína*, Praha 1936
45. též super ex libris (latinsky nad knihou), graficky řešená značka majitele knihy, vytlačená na přední desce nebo na hřbetu knihy
46. Lifka B., *EXLIBRIS A SUPRALIBROS v Českých korunních zemích v letech 1000 až 1900*, Praha 1980
47. *Itinerarium*, první předmluva věnování, nečíslováno (folio3)
48. *Itinerarium*, folio 3
49. *Itinerarium*, folio8-9
50. *Itinerarium*, folio 8
51. Kopecký M., *Daniel Adam z Veleslavína*, Praha 1962, str.33-34
52. viz. srovnání s tisky stejného exempláře sign.54 B 14, fond Národní knihovny; 29 B 4

53. například v exemplářích 54 B 14, 29B 4
54. M. Bohatcová, *Obecné dobré podle Melantricha a Veleslavínů: studie k završení knižní tvorby Mistru D.A. z Veleslavína [zemřelého] 18.10.15*, Praha Karolinum 2005
55. Taich V., *Putování po stopách knihy o Svaté zemi*, in: *Východočeský sborník historický 5*, SOA Pardubice, str.3
56. Volf J., *Dějiny českého knihtisku do r.1848*, Praha 1926
57. Bohmil Nuska, *Meyšnarova knihařská dílna, hromadná produkce vazeb na konci 16.století*, str.131
58. Taich V., *Putování po stopách knihy o Svaté zemi*, in: *Východočeský sborník historický 5*, SOA Pardubice
59. *Itinerarium*, str.36-38
60. *Itinerarium*, str.38
61. *Itinerarium*, str.40-41
62. Taich V., *Putování po stopách knihy o Svaté zemi*, in: *Východočeský sborník historický 5*, SOA Pardubice, str.4-5
63. *Itinerarium*, str.41-63, viz kapitola o Jeruzalému
64. *Itinerarium*, str.93-182
65. *Itinerarium*, str.413-478
66. *Itinerarium*, str. 204-227
67. *Itinerarium*, str. 24-93
68. nepočítá k nim cesty, které uvádějí mimoevangelní prameny
69. *Itinerarium*, str.117-199
70. *Itinerarium*, str. 192-198
71. Taich V., *Putování po stopách knihy o Svaté zemi*, in: *Východočeský sborník historický 5*, SOA Pardubice, str.7
72. *Itinerarium*, str.42
73. *Itinerarium*, str. 43
74. *Itinerarium*, str. 47-50
75. *Itinerarium*, str.59-64

Použitá literatura

- Nuska B., Meyšnarova knihařská dílna, hromadná produkce vazeb na konci 16.století
Bohatcová M., *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1974
Biblická konkordance, II. revidované vydání, Praha 1933
Lifka B., *EXLIBRIS A SUPRALIBROS v Českých korunních zemích v letech 1000 až 1900*, Praha 1980
Horák F., *Česká kniha v minulosti*, Praha 1968
Lušková M., *Kování v knižní vazbě, Studentské práce institutu, svazek II*, Institut restaurování a konzervačních technik Litomyšl, o.p.s., 2005
Kneidl P. *Z historie evropské knihy, po stopách knih, knihtisku a knihoven*, Praha 1989
Volf J., *Dějiny českého knihtisku do r.1848*, Praha 1926
Kopecký M. *Úvod do studia staročeských rukopisů a tisků*, Praha 1978
Kopecký M., *Daniel Adam z Veleslavína*, Praha 1962
Ottův slovník naučný, IV., Praha 1891 (reprint 1997)
Tobolka Z., *Kniha, její vznik, vývoj a rozbor*, Praha 1949
Taich V., *Putování po stopách knihy o Svaté zemi*, in: *Východočeský sborník historický 5*, SOA P *Živá díla minulosti: Karel starší ze Žerotína Z korespondence*, Praha 1982
Odložilík O., *Karel starší ze Žerotína*, Praha 1936
Dolenský J., *Obrázkové dějiny národa československého*, Praha 1924
Muzika F., *Krásné písmo ve vývoji latinky*, Paseka 2005
Bohatcová M., *Obecné dobré podle Melantricha a Veleslavínů: studie k završení knižní tvorby Mistru D.A. z Veleslavína [zemřelého] 18.10.15*, Praha Karolinum 2005
M.Kopecký, *Daniel Adam z Veleslavína: studie s ukázkami z díla Veleslavínova*, Praha 1962
Zelinka V., *Obrazové dějiny literatury české, díl I. Česká grafická linie*, Praha 1926
Tobolka Z., *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18.stol., dodatky díl 2, Tisky z let 1501 – 1800, část 3*, Praha 1996
Myslivoček M., *Erbovník aneb kniha o znacích i osudech rodů, žijících v Čechách a na Moravě*, Praha 1993
http://press.avcr.cz/buletin_prohlizecka.php
<http://www.hedvabnastezka.cz/mapy>

Textové přílohy

Seznam zachovaných exeplářů knihy *ITINERARIUM SACRAE SCRIPTURAE*

Město	Místo uložení	Signatura
Bratislava		UK LB 170
Bratislava	Evangelická církev	K.V.teol. 459 (neúpl.)
Bratislava	Evangelická církev	K.BB.610 (neúpl.)
Bratislava	KSU	XIX B 92
Brno		MU S 2705 (neúpl.)
Brno	MZK	1239
Brno	Gymnásium v Aleji 14	VII f55
Brno	MZK	XV c 30
Brno	MZK	SZ 3-24.765 (neúpl.)
Budapešť	Orsz. Széchényi	K.nt.896
Budapešť		EK Aa 2° . 83 kniha 2
Český Brod		M.IV-K-3
Český Brod		M.IV.-K/3b (neúpl.)
České Budějovice	Diecés.círk.	d m. 1578
Česká Třebová	M.	1411
Český Těšín	Evangelický sbor 121	
Čáslav	M.	6833 (neúpl.)
Havlíčkův Brod	Reálné gymnásium	
Horažďovice, M.		6833 (neúpl.)
Hradec Králové		SVK I-400.568
Chrudim	Městská knihovna	
Chrudim	M.	9 G 1
Ivančice	M.	IB9,IB11,IB10,Ic17
Jaroměř		
Jihlava	M.	6833 (neúpl.)

Kutná Hora	M.	C 2 55
Litoměřice	Biskupská knihovna	
Louny	M.	744
Martin,	KMS	IB 4
Martin	KMS	IB 26029 (neúpl.)
Martin	KMS	IB 50342
Martin	KMS	IB 50342 D1
Martin	KMS	IB 50342 D2 (neúpl.)
Mladá Boleslav	M	III A 13b XVIII
Nový Bydžov	M.	
Nymburk	M.	210 (neúpl.)
Opava	M.	St-C-2069
Opava	M.	St-C-2237a
Opava	M.	St-C-2237b
Olomouc		SVK II 32074
Olomouc		MSpol. II2740
Osek	Cisterciácký Klášter	
Pardubice	M.	S a 3
Písek	M.	I 370
Plzeň	Národopisné muzeum	2 A 55
Plzeň	Národopisné muzeum	3 A 69
Poděbrady	M.	
Polička	M.	399 (kniha 1 neúpl.)
Polička	M.	400 (kniha 2)
Praha	NK	54 B 205 (neúpl.)
Praha	NK	54 D 7046
Praha	KNM	29 B 5
Praha	NK-Lobkov.K.	13473
Praha	Strahovský Klášter	AS XI 4

Praha	KMK	L a 4
Praha	Vyšehradská Kapitula	I Ab 113
Praha	Vyšehradská Kapitula	II Ca 39
Praha	Augustiniánský klášter	Q 13
Praha	Klášter Křížovníků	
Praha	Františkánský klášter	Q f7 (duplát)
Praha	K.Zink-aukce LVI	č.780
Praha	KMK	Ae 36
Praha	NK	54 D 7046
Praha,	KNM	29 B 8
Praha	KNM	29 B 4
Praha	KNM	Dušek 87
Praha	KNMt	50661
Praha	KNM	Slavkov 1017
Praha	PNP	S IX c 3
Praha	PNP	Lešehradeum 49
Praha	Augustiniánský klášter	Q 13
Praha	Augustiniánský klášter	A III 34
Praha	Františkánský klášter	Q f 7
Praha	Františkánský klášter	Q f 8
Praha	KHD	III T 44 (neúpl.)
Praha	Malotín	
Rajhrad	Benediktinský klášter	L.I.dd.22
Roudnice nad Labem		K III Cb 9
Roudnice nad Labem		
Rychnov nad Kněžnou	M.	S 2-7
Sedlčany	M.	
Staré Město – Velehrad, M.		960 (neúpl.)
Teplá	Premonstrátský klášter	
Teplá	Premonstrátský klášter	F 709

Třebíč	M.	
Vsetín	M.	3546
Vysoké Mýto	M.	760
Vyšší Brod	Cisterciácký klášter	
Wolfenbüttel		UB 416.5
Wrocław,		
Wrosław,		

Uložení a historie knihy *Itinerarium*

Knihy *Itinerarium* patří do sbírky Starých tisků Českého muzea stříbra v Kutné Hoře. Podle Zprávy Archeologického sboru Wocela ^{v Kutné Hoře 1908 – 1928, str.37, vydáno ASV v KH 1929} daroval knihu *Itinerarium*, roku 1921, Leopold Doubrava, holič v Kutné Hoře (Husova ulice 144). Sbírkový fond, do kterého patří byl z převážné části vytříděn z knihovního fondu Archeologického sboru Wocel. Wocel získával knihy především díky darům, v minimální míře pomocí nákupů. Výraznou částí je knihovna zrušeného Voršilského kláštera. Část starých tisků pochází i z odkazů a odúmrtí významných kutnohorských, občanů a rodáků (např. Erazim Wocel, Emanuel Leminger, Emanuel Jäger, ...)

Sbírkový fond obsahuje především tisky z církevního prostředí, jako jsou bible, misály, kancionály, evangeliáře, atd.. V menší míře se pak zde objevují tisky s vědeckými pracemi, cestopisy, odborné lékařské knihy, apod.

Z chronologického hlediska jsou do sbírky zařazovány pouze tisky do roku 1800 (později jen zcela výjimečně tzv. Kutnohorika – zhruba do roku 1830). Do sbírky patří i několik inkunáblí.

Celý fond je evidován zatím v prvním stupni evidence (chronologická, pomocí přírůstkových knih). Druhý stupeň evidence (v programu BACH) zatím nebyl proveden. V současné době fond obsahuje 167 přírůstkových čísel ^{dále jen př.č} (178 kusů), z toho bylo již vyřazeno 60 př.č. (71 kusů). Většina z nich byla přeřazena do knihovny muzea. Existuje tedy 103 př.č. (103 kusů).

Původní uložení, ještě za dob sboru Wocel, bylo na Kamenném domě v poměrně vyhovujících klimatických podmínkách (1877 až 60.léta 20.stol.). Poté se celý fond přestěhoval na Hrádek do věže (klimaticky nevyhovující podmínky). Roku 1983-1984 se fond stěhoval do bývalé školy v Mozkovicích, v roce 1990 do Tylova památníku, 1991 do sklepních prostor v Kulturním domě ve Chvaleticích. Časopisy a část starých tisků (pravděpodobně i *Itinerarium*) byla umístěna na Hrádku v současném depozitáři. Roku 2002 se celý fond přestěhoval do nově získaného depozitáře v tzv. Lidce, kde došlo k jeho ošetření chemickou dekontaminací vodným roztokem Promexalu W 50 (viz. zpráva o mikrobiologické

kontrole stavu knihovních fondů v muzeu v Kutné Hoře). Roku 2003 byly knihy mechanicky čištěny pomocí běžného vysavače a opět došlo k jejich stěhování do současného depozitáře na Hrádku.

Část starých tisků byla restaurována (dvě bible Martina z Tišnova, Pražský misál 1498, atd.)

Restaurování knihy *Itinerarium*

Restaurátorské práce knihy *Itinerarium* proběhly v období listopadu 2005 až červen 2006, jako studentská praktická bakalářská práce Fakulty restaurování University Pardubice.

Restaurovala: Karina Sojková, studentka 4. ročníku ateliéru Ateliéru restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů

Vedoucí práce: BcA. Radomír Slovík, vedoucí Ateliéru restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů

1. Předběžný průzkum a dokumentace

- mikrobiologické stěry z usně na přední desce, titulního listu a str. 190 první knihy sterilními vatovými tampony
(vyhodnoceno PhMr. B. Bacílkovou, Státní ústřední archiv Praha)
- nález nepatrného množství živého zárodku plísně *Aspergillus niger* na titulním listu
(není nutná dezinfekce)
- fotodokumentace knihy před restaurátorským zásahem

2. Mechanické čištění přideští přední desky knihy

- prášková guma Wishab, bílá měkká grafická guma, skalpel, štětce různých hrubostí

3. Oddělení přideští z desek knihy

- zkouška rozpustnosti železito-galového inkoustu a razítkové barvy na přideští přední desky – destilovaná voda, vatový tampon (rozpustnost inkoustu mírná, rozpustnost černé razítkové barvy nulová)
- přechodná fixace železito-galového inkoustu na přideští přední desky – cyklododekan v lékařském benzínu
- odlepení přideští od přední desky knihy – vlhčení 4% Tylose KMC 6000 v etylalkoholu
(přideští vylepeno dvěma listy nalepenými na sobě kličem)

- průběžné čištění vatovými tampony v etylalkoholu (zabránění vzniku skvrn)
- odlepení přideští ze zadní desky knihy – vlhčení 4% Tylose KMC 6000 v etylalkoholu (tři listy poslední předsádky nalepeny na sobě a na přideští a přelepeny modrým strojním papírem)
- sejmutí plátěného přelepu v místě zlomu desky (pozdější zásah) mechanicky skalpelem

4. Sejmutí usňového pokryvu

- mechanicky za použití knihařské kostky (odhalení hřbetu a usňových přelepů)

5. Odlepení pergamenových přelepů z vnitřní strany desek a ze hřbetu knihy

- vlhčení 4% Tylose KMC 6000 v etylalkoholu

6. Demontáž desek od knižního bloku

- uvolnění dřevěných kolíků pro upevnění vazů (ve vyhloubeném žlábků)
- uvolnění vazů z vyhloubených žlábků

7. Čištění hřbetu knižního bloku a pergamenových proužků

- vlhčení 4% Tylose MHC 6000 v etylalkoholu
- mechanicky skalpelem

8. Čištění knižního bloku od hrubých nečistot

- štětce různých hrubostí
- hrubé nečistoty mechanicky skalpelem

9. Rozebrání knižního bloku

- přestřihnoutím šití uprostřed složek

10. Mechanické čištění knižního bloku

- prášková guma Wishab, bílé gummy různých měkkostí
- štětce různých hrubostí
- mechanicky skalpelem

11. Měření pH knižního bloku

- pomocí dotykové elektrody
- průměrná naměřená hodnota – 5,77pH

12. Zkouška rozpustnosti inkoustů a barevných vrstev

- destilovaná voda, vatové tampony (rozpustnost nulová)
- přechodná fixace cyklohexanem v lékařském benzínu pouze u razítkové barvy na versu titulního listu

13. Snímání papírových přelepů a mokré čištění ve vodní lázni

- provlhčení v teplé vodě (30-40°C)
- průměrná hodnota po vodní lázni 6,53 pH
- mastné rohy čištěny pomocí benátského mýdla
- zbytky lepidel odstraněny mechanicky pomocí skalpelu

14. Neutralizace kyselin v papíru a zavedení alkalické rezervy

- nátěr nasyceným odkyselovacím roztokem na dolévacím stole
příprava neutralizačního roztoku: rozpuštění 2 g $\text{Ca}(\text{OH})_2$ – hydroxid vápenatý v 1 litru destilované vody
- průměrná naměřená hodnota po neutralizačním zákroku – 7,13 pH

15. Příprava papírové dolévací směsi

- suchá papírovina (60 % bavlna, 40 % len) v destilované vodě
- příprava: 12g na 1l vody
- tónování papírové směsi – pigmenty OSTACOLOR (rybacelová a saturnová barviva)
(Rybacelová žluť D3R, Saturnová hněď L2G, Saturnová modř 4G300)
- papírová směs doklížena 1,5 % roztokem Glutolinu L

16. Dolévání chybějících míst papírového nosiče

- papírovou dolévací směsí na vakuovém dolévacím stole
- doklížení listů 0,5 % roztokem Tylose MHC 300

17. Zarovnání okrajů listů na původní velikost

18. Vyspravení trhlin a zajištění některých dolévaných částí papíru

- tónovaným japonským papírem (8-9 g/m²)
- 4% Tylosou MHC 6000

19. Retuše grafických listů

- FABER CASTEL - RAW UMBER 9201 - 180***
- FABER CASTEL - OLIVE GREEN 9201 - 173***
- FABER CASTEL - BROWN OCHRE 9201 - 182***

20. Spáskování grafických listů

- lepení grafických listů na křidélka z pevného japonského tónovaného papíru

21. Příprava nových předsádkových listů

- ruční papír Losiny 120 g/m²
- tónování papíru pomocí přefiltrovaného roztoku kávy a pigmenty OSTACOLOR (Rybacelová žluť D3R, Saturnová hněď L2G, Saturnová modř 4G300)

22. Šití bloku knihy

- na čtyři dvojité bavlněné motouzy (ø 4mm)
- šití lněnou nití (100% len)

23. Zaklizení hřbetu knihy

- směsí kostního klišu a pšeničného škrobu (1:1)
- přelepení hřbetu novými pergamenovými proužky pšeničným škrobem

24. Sanace a petrifikace bukových desek

- sanace provedena dvěma nátěry roztoku Lignofixu I-Profi z lícové i rubové strany
- povyschnutí ponořeny do roztoku akrylátové pryskyřice Solakryl BMX v xylenu po dobu 48 hodin
- po vyjmutí opláchnuty Xylenem
- tvrzení akrylátového roztoku nejméně 14 dní

25. Mechanické čištění

- mechanické čištění pomocí skalpelu
- vyjmutí zkorodovaných hřebíčků

26. Vyspravení zlomu zadní desky

- spojení částí desky pomocí dvou bukových kolíčků
- zajištění spoje pomocí klínů tzv. na motýlka

27. Vyspravení chybějící části zadní desky

- klínem
- zatmelení chybějících částí desky tmelem (bukové piliny, křída, fermež, kožní kliš)

28. Nasazení desek na knižní blok

- provlečení motouzů původními otvory v deskách a zajištění novými bukovými kolíčky

29. Čištění usňového pokryvu

- mechanické čištění: - z rubové strany skalpelem
 - z lícové strany pomocí purusu a štětců
- chemické čištění: lícové strany pěnou 1 % roztoku Alvolu OMK v destilované vodě a 80 % roztokem izopropanolu v destilované vodě

30. Tenčení nového usňového pokryvu ze světlé skopovice

31. Potažení knihy novým usňovým pokryvem a následná aplikace původního pokryvu

- novým celousňovým pokryvem a po 24 hod. původním pokryvem
- lepení pomocí směsi pšeničného škrobu a 4% Tylosou MHC 6000 (1:1) a 2 % čirého roztoku ajatinu (dezinfekční prostředek)
- zajištění drobných částí původního usňového pokryvu disperzním lepidlem Akrylepem 545 (pH 7,5 – 8)

32. Výroba nových usňových řemínků pro uchycení mosazných spon

- ze světlé skopovice s jádrem z tmavě hnědé hověziny podle dochovaného fragmentu
- lepení pomocí směsi pšeničného škrobu a 4% Tylosou MHC 6000 (1:1) a 2 % čirého roztoku ajatinu

33. Rekonstrukce ztracené části háčkových spon

- zhotovení ztracených částí háčkových spon (těl) z mosazného plechu na základě dochovaných renesančních štítků s kolíčkovou záchytkou
- zhotovení ztracených štítků pro uchycení usňových řemínků
- příprava nových mosazných hřebíčků pro přichycení částí kování ke knižnímu bloku

34. Připevnění usňových řemínků a zachovaných štítků spon

- řemínky pro uchycení zrekonstruovaných částí spon připevněny ke knižnímu bloku ve žlábků pomocí mosazných štítků (podle otisku na dochovaném fragmentu řemínku)

35. Přichycení zrekonstruovaných částí spon na usňové řemínky

- připevnění spon pomocí mosazných hřebíčků a štítku na nové usňové řemínky knihy

36. Podlepení listů přední a zadní složky na přideščí knihy

- přilepení prvních dvou listů přední a zadní předsádky pšeničným škrobem na přideščí knihy

37. Výroba ochranného obalu

- výroba tzv. fase - boxu s krčkem
- výroba ochranného obalu pro zachované fragmenty z knihy z alkalické archivní lepenky

38. Závěrečná fotodokumentace a vypracování restaurátorské dokumentace

Přepis titulního listu

ITINERARIUM

SACRAE SCRIPTURAE:

To gest:

Putování

Swatých

Na wssecku Swatau Biblij

obogjho Zákona, rozdělené na dvě knihy.

První kniha zawjrá w sobě wssecka Putování a cesty Swa

tých a Bohu milých Otcůw, Patriarchůw, Králůw, Knjžat,

*Prorokůw a některých pobožných lidj, spočítané na mjle obyčejně Německé a České/
s wypsánjm Zemj, Kragin, Měst, Řek a wod, Hor z vdolj/ o nichž se w Pjsemě zmjnká či*

nj/ a wlatnjm wyloženjm słow aneb gmén gegich Židowských

y Řeckých, mjsty y s dolóženjm smysłu

Duchownjho.

Nazad přidáno gest Wyswětlenj na Knihu Jozue a Roz:

dělenj aneb rizłosowánj Země Swaté mezy Dwanásteru Pokole:

nj Jzraelské. A giný Traktát o Mincých a Měrách, kteréž se w

Pjsnjch Swatých připomjnagi: To wssecko wydá:

no w gazyku Německém, od

M. Henricha Buntinga Faráře w Grunowě:

A nynj w Českém, od M. Danyele Adama z Weleslawjna.

Léta Páně

M.D.XCII.

Přepis textu ke grafickým listům

I.

První tabule obsahuje w sobě položenj wsseho okrsslku zemského w způsobu a Formě listu Dětelového. Aby každý w mysl sobě wložiti, a lépe obsáhnauti mohl celé položenj wsseho okrsslku zemského/dal gsem wssecku zemi aneb Swět wymalowati w způsobu aneb formě byliny Dětel řečené / a to gsem učinil kupoctiivosti města Hannoveru vlastimě / kteréž w swém Krbu městském nese za znamení zelený Dětel o trogjm listu. Aníž rozumjm aby wssecken okssek země, pro snadssj pamatowánj, lépe a sprostněgi wymalowán býti mohl.

Prostředek aneb w dětelové bylině gest země Swatá, w njž ležj město Geruzalém / práwě gako vprostřed Swěta. Nebo město Geruzalém gest práwě gádro wsseho okrsslku zemského / a Pán Bůh w tom městě Cyrkew swaz postaviti chtěl / rowně gako vprostřed Swěta.

Tři listové toho Dětele gsau tři djlowé swěta / totižto EVROPA, ASIA, AFRIKA. Nebo na ty tři částky obyčegně dělj se wssecken tento dolegssj Swět. Europa ležj od Geruzaléma k Západu slunce: Asia táhne se k Wýchodu slunce: Afrika ležj ku Poledni.

W Europě, prwnjm djlu Swěta, ležj tyto Kraginy: Hisspanya, Frankreich, Meyland, země Wlaská, Ržjsse Německá, země Česká, Polská, Uherská, Ruská, Mozkewská, Turecká a Ržecká. Tyto země wssecky táhnau se od Geruzaléma k Západu Slunce / a některé z nich gako Ruská, Moskewská a Turecká, nadjle y k Půlnoci.

Asia gest druhý djl Swěta / w němžto ležj tyto země a kraginy: Armenia, Syria, Mesopotamia, Assyria, Media, Chaldea, Arbia, Persia, India. A města: Or, Babylon, Susa, Saba, Persepolis, Antiochia, Damascus, Charan, Niniue a Rages. Tato wssecka města y kraginy ležj od Geruzaléma k Wýchodu Slunce / a některé z nich, gakž na listu Dětelowém widěti, cheylj se y k Půlnoci / gako Syria, Mesopotamia, Armenia, Assyria : A města Antiochia, Damascus, Haran a Niniue.

Afrika gest třetj djl Swěta / w němž se nacházegj země: Egypt, Lybia, Cyrene, Meroe, Mauřenjnowé, a Králowstvj Melinde. Ty země wssecky ležj od eruzaléma ku Polednj straně / a některé z nich, gako Cyrene a Lybia, vchylugj se na djle k Západu slunce. Moře mezy Europau a Affrikau slowe Latině Mare Mediterraneum, to gest Weliké prostředzemnj Moře Swěta. Ale Moře mezy Europau a Affrikau a Asij gmenuje

se Moře Czerwené aneb Rudé / od čerweného pisku, kterýž na břehu y na dně má. A w tom Moři vtopil se farao Král Egyptský.

A tak z toho Dětele může gedenkaždý pěkně wyrozuměti položenj wsseho okrsslku zemského / a naučiti se znáti, kde a w kterau stranu gednakaždá země aneb město od Geruzaléma leželo. Počtové pak kterjž onde při městech položení a připsáni gsauu, vkažuj / kolik mil které město od Geruzaléma leželo a leží. A tak může být kratičká správa a naučenj pro lid obecný a sprostý / aby poněkud aspoň položenj a spůsobu okrsslku zemského wyrozuměti a znáti včili.

Ač pak koli ti tři djlowé Swěta / Europa, Asia, Afrika, wztahuj se od Geruzaléma k Wýchodu, k Západu a na Poledne / gakž ti tři listowé na Dětelu vkažuj: wssak podle toho znamenati slussj / že prawý spůsob země ne wewssem podobný gest Dětelu. A protož kdož chce prawé a vlastnj položenj Swěta, to gest země y Moře, poznati / ten spatřũg druhau Tabuli, kteráž za tauto gde / tam nagde o wssech věcech obssjrněgssj a lepssj spráwu.

II.

Wyswětlenj a wyjádřenj druhé Tabule / na njž prawý a vlastnj spůsob země y Moře wymalowán gest.

Tento Geruzalém, gakž na Tabuli widiss, EVROPA ležj práwě v prostřed Swěta. Na západ slunce nacházýš EVROPAM prwnj djl Swěta / ktrýž nese podobenstwj Panny ležicí. Hlawa gest Hisspania (Prsy gsau Frankreich / Srdce, Německá Ržjsse / Lewé rameno, králowstvj Dennemarské / Prawé rameno, země Wlaská: Spředu na sukni gegj nagdeš zemi Ržeckau / szadu na podolku aneb ocasu Sukni, země Lisslandskau a Ruskau.

ASIA gest druhý a neywětssj djl Swěta / w němž také město Geruzalém y wssecka země židowská ležj. Geden djl té Asie táhne se od Geruzalémak východu Slunce / a gmenuge se Asia Wětssj / w njž gsau země Chaldaeae, Syria, Armenia, Mesopotamia, Assyria, Media, Persia, Arabia, India, s swými Městy / gakž gsau na Tabuli namalowána.

AFRICA gest třetj djl Swěta / a rozssjřuge se od Geruzaléma k vhlú Polednjmu. W té nacházjme kraginy Egypt, Cyrene, Lybiam, Meroen, Mauřeninskau zemi, a Králowstwj Melinde.

Co se pak čtwtřého djlú Swěta dotyče, genž slowe AMERICA, a w nowě nalezen gest / pročež mu také y Nowý Swět řjkagj / o tom mi se newidělo za potřebné na mjstě tomto psáti, aneb gey wypisowati / poněwadž se o něm w Pjsnjch Swatých žádně zmjnkj nenacházj. Tohoto gesstě toliko dotknauti musým / že spůsob aneb forma wssj země nemůže lépegi a vlastněgi wymalowána býti, gako na okrauhlé auli : nebo to dvě, Země a Moře, činj okrauhlau Kauli.

III.

Třetí Tabule, na njž welmi

pěkně prvnj djl Swěta, w spůsobu a podo

benstwj Panny wymalowán gest.

Krátké wyswětlenj a wygádřenj té třetj Tabule. Hlawa, gakž widjž, gest Hisspania / a nahoře práwě w Koruně ležjcy Lusitania, ginym gménem Portugallia.

Prawé vcho gest Aragonia, a na lewém vchu má Králowstwj Nawarské. W prsech té Panny Europy ležj Gallia aneb Frankreich / kdež také nacházjš Králowské město Pařjž.

Alpes, hory a kragina podlé řeky Reinu / gest gako řetěz, kterýž by Panna Europa na hrdle měla / a Český les, y sewssjm Králowstwjm Čžským, gest gako zlatý groš / aneb gako něgaký okrauhlý klénot a zápona / na řetěze Reinského zawěssená, skrze řeku Meyn a Čžerný les, gako zlatau aneb hedwábnau ssňůrku.

Ale prawé Srdce Europy gest Ržjsse Německá / zwlásstě Knjžetstwí Brunsswické. Prawé rameno gest Italia to gest země Wlaská / w kteréžto leží mnoho slawných a welikých měst / a obzwlásstě Ržjm a Neapolis. Králowské gablko w prawé ruce gest Králowstwj Sisiliae.

Lewé rameno Europy, gest Králowstwj Dennemarské. Spředu na Sukni té Panny nacházým Peloponnesum a zemi Ržeckau / a na prawé noze gest město Konstantinopolis / w němž nynj Cýsař Turecký swũg dwůr držj. Pozadu na sukni té Panny ležj Sarmatia, s ginými zeměmi Pruskau, Lifflandskau, Ruskau a Moskewskau / a lewá noha obzwlásstě gest země Ruská.

Hory Albaniae a řeka Dunag , gsau rovně gako dlauhý pás, anebRžetízek od pasu / kterýž až k nohám wisý.

Ale tak můžeš sobě skrze tuto namalowanau Pannu, wssecko položenj a spůsob celé Europy, prvnjho djlu Swěta, w hlavu wložiti / a rozumem swým pochopiti.

III.

Cžtwrtá Tabule, druhého a

*neywětssjho djlu Swěta ASIAE, wymalo
wané w podobenstwj křidlatého Koně / genuž
Poetae PEGASVS řjkagi.*

Krátké wyswětlení té Tabule a toho Koně s křjdly. Hlawa toho koně, gakž widjss, gest Asia Menssj / w kteréž za tohoto wěku Cysař Turecky welmi mocně panuge. Tam ležj také kragina Cilicia, a město Tharsus, z něhož S. Pawel Aposstol rodem byl.

Spředu na krku tehož Koně ležj země Syrská / a slawná města gegi, Antiochia, Tripolis a Halepo & c. Nacházým také na Krku toho Koně dvě žjly / ty gsau řeky Euphrates a Tygris, mezy nimiž ležj město Haran, a wssecka země Mesopotamia. Při řece Tygris, widjm y město Niniuen a zemi Assyrskau / Item znamenité město Kupecké Bagades, kteréž gest neyposledněgssi město Cysaře Tureckého na východ Slunce. Nebo země Perská má swého vlastnjho Krále / kterýž nenj poddán Cysaři Tureckému / anobrž s nim wstawičně boguge. Prawé pak Srdce na tom létawém Koni gest město Geruzalém, a země Jůdská / a ležj spředu na prsech toho Koně.

Na Deku , kterýž s Koně dolů wisý, gest Králowstj Perské / a Král té země za nasich časů gest welikomocný a bohatý / a gakž napowědjno, mnohé krwawé wálky wede s Tureckým Cýsařem. Přednj dvě noze gsau Králowstwj Arabské / a wssecken zadek Koně y zadjma nohama gsau země India, kteráž gest přewelmi rozssjřená, weliká a na zlato bohatá.

Dvě křjdlá létaeého Koně gsau přeweliké a daleké země Scythia a Tataria. Nazad na ocasetoho Koně nacházý se město Q VINSAY, to gest po Česku, Město Nebe aneb Nebeské. Poddáno gest Welikému Chánowi mocnému Králi w Indii, a ležj práwě na koncy Swěta k Wýchodu Slunce. To město Quinsay gest neywětssj mezy wssemi Městy na Swětě / neb se w něm samých toliko mostůw dwanácte set nacházý.

V.

Pátá Tabule patrně a vlastně vkazuje / která Králowstj, země a Města w třetjm djlu Swěta, Africa, ležela a gesťe ležj.

VI.

Ssestá Tabule vkazuje spůsob a položenj země Swaté / gakěž bylo prwé nežli gi Synowé zraelsstj opanowali.

Tuto giž položj se dvě Tabule země Swaté. Prwnj gaka byla, a w kterém spůsobu prwé nežli w nj Synowé Izraelsstj bydleli „ Potom gake gegj položenj bylo / když mezy Dwanáctero pokolenj aneb rody Izraelské rozdělana byla.

VII.

Sedmá Tabule země Swa-

*té /w gakém položenj a spůsobu byla, když se do nj
Dwanásteru pokolenj Izraelské webralo a w nj by-
dlelo / w njž také S. Prorocy, Syn Božj a Apo-
sstolé gehu putowali a kázali*

VIII.

Osmá Tabule Cest a wygitj

*Synůw Izraelských z Egypta do
země zaslíbené.*

*Poněwadž S. Patriarcha Abraham, potom y Jozeff a Jákob sewssim swým gměnjm y
sewssj rodonau dolů do Egypta sstaupili, a Tam bydleli / gegichžto po časých potomky
a syny Pán Bůh skrze Proroka Mogžísse zase z Egypta wywedl prostředkem Moře
čerweného na Pausst' Arabiae Skalnaté / kdež za čtyrydceti let pořád sem y tam choditi
a putowati musyli : protož nahlédni w tuto následující Tabuli /
kdež to wssecko welmi pěkně a patrně
totu spatřiti můžeš.*

*Tento přježitý Kontersekt
aneb Tabule vkazuge / gaké gest bylo město
Geruzalém / prwé nežli od Knjžete Ržjm-
ského Týta zkaženo.*

*Leželo město Geruzalém na čtyřech vysokých
Wrssjch / gegichžto gména byla, Hora Sion, Moriah,
Acra a Bezetha.*

*Hora Sion byla neywyssj, a ležela w městě Geruzalémě ku Po-
ledni / na njž wystawen byl Dům Krále Dawida / a hrad Sion / a
djl města, kteréž slaulo Wyssj Město.*

*Hora Moriah, na njž stál Chrám Božj, ležela též w městě Ge-
ruzalémě, k Wýchodu Slunce.*

*Hora Acra , na njž wystaweno bylo delegssj město, ležela w městě
Geruzalémě, k Západu Slunce / a na té Hoře domy swé měli a bydli-
li Hannas, Kaiffas, Pilát, Herodes Agrippa, Berenice a mnozý gi-
nj Králowé a welicý Páni.*

*Hora bBezetha ležela w městě Geruzalémě, k Půlnocy / a na té
wystawena byla dvě Předměstj wedlé sebe. To wssecko nagdeš
w následugjcy Tabuli, totu pěkně wyreysowáno a wymalowá-
no / což se také wsse pořád o wypsánj města Geruzaléma,
gesstě gruntowněgi a vlastněgi, wyložj,
wygádrj a wyswětlj.*

Seznam obrazové přílohy

- obr.č.1 - Titulní list knihy *Itinerarium*
- obr.č.2 - Přední deska knihy *Itinerarium*
- obr.č.3 - Zadní deska knihy *Itinerarium*
- obr.č.4 - Šití knihy na čtyři dvojité motouzy
- obr.č.5 - Zapuštění motouzů do desky knihy
- obr.č.6 - Původní spona štítkového tvaru s kolíčkovou záchytkou a doplněné tělo spony na novém usňovém řemínku
- obr.č.7 - Slepotosková výzdoba usně knihy *Itinerarium*
- obr.č.8 - Frotáž slepotoskové výzdoby přední desky knihy *Itinerarium*
- obr.č. 9 - První tabule, svět jako jetelový list, dřevořez
- obr.č. 10 - Druhá tabule, zpodobení světa, dřevořez
- obr.č. 11 - Třetí tabule, panna jako Evropa, mědiryt
- obr.č. 12 - Čtvrtá tabule, Paegas jako Asie, mědiryt
- obr.č. 13 - Pátá tabule, Afrika, dřevořez
- obr.č. 14 - Šestá tabule, Svatá země se zpodoběním Jeruzaléma, dřevořez
- obr.č. 15 - Sedmá tabule, Svatá země, dřevořez
- obr.č. 16 - Osmá tabule, Svatá země a část severní Afriky , dřevořez
- obr.č. 17 - Devátá tabule, město Jeruzalém, dřevořez
- obr.č. 18 - Desátá tabule, Svatá země, dřevořez
- obr.č. 19 - Portrét Daniela Adama z Veleslavína od Balzera (Zelinka V., *Obrazové dějiny literatury české, díl I. Česká grafická linie*, Praha 1926)
- obr.č. 20 - Veleslavínův pomník v Praze na Veleslavínově – celkový pohled (Kopecký M., *Daniel Adam z Veleslavína*, Praha 1962)
- obr.č. 21 - Karel Starší ze Žerotína, Odložilík (O., *Karel starší ze Žerotína*, Praha 1936)
- obr.č. 22 - Karel Starší ze Žerotína ve věku 26 let (Odložilík O., *Karel starší ze Žerotína*, Praha 1936)
- obr.č. 23 - Znak Karla staršího ze Žerotína, kniha *Itinerarium*

- obr.č. 24 - Signet Daniela Adama z Veleslavína (Kopecký M., *Daniel Adam z Veleslavína*, Praha 1962)
- obr.č.25 - Knihvazači a jejich nástroje, dobová rytina (*Umělecká řemesla*, Praha 1998)
- obr.č.26 - Knihtiskaři a jejich nástroje dobová rytina (*Umělecká řemesla*, Praha 1998)
- obr.č. 27 - Panna jako Evropa, kolorovaný mědiryt - český překlad knihy *Itinerarium Sacrae Scripturae*, 1592
- obr.č. 28 - Panna jako Evropa, kolorovaný dřevořez - z původního německého vydání *Itinerarium Sacrae Scripturae, Das ist Reisenbuch...*, 1588
- obr.č. 29 - Paegas jako Asie, kolorovaný dřevořez - latinský překlad knihy *Itinerarium*, ?
- obr.č. 30 - Svět jako jetelový list, kolorovaný dřevořez - z původního německého vydání *Itinerarium Sacrae Scripturae, Das ist Reisenbuch...*, 1588
- obr.č.31 - Panna jako Evropa, dřevořez - z původního německého vydání *Itinerarium Sacrae Scripturae, Das ist Reisenbuch...*, 1588 (Praha KNM- sign.La4)
- obr.č.32 - Paegas jako Asie, dřevořez- z původního německého vydání *Itinerarium Sacrae Scripturae, Das ist Reisenbuch...*, 1588 (Praha KNM- sign.La4)
- obr.č.33 - Jeruzalémský chrám, dřevořez český překlad knihy *Itinerarium Sacrae Scripturae*, 1592 (Praha NK - sign.54B14)
- obr.č.34 - Titulní list *Historie Židovské* (Praha NK - sign.54B14)
- obr.č.35 - Titulní list *Wypsánj Města Jeruzaléma y předměstj geho* (Praha NK – sign.54B14)

Katalog iniciál

Katalog vlysů

Katalog vinět

Obrazová příloha